

ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz

Hilal ÖNAL*

Özet

Bilindiği gibi, 11 Eylül saldırıları sonucunda ABD'nin ilk hedefi, terörizme destek verdiği iddia edilen Afganistan'daki Taliban yönetimi olmuştur. ABD, Afganistan odaklı bölgesel çıkarlarını hayata geçirmeye ve bu doğrultuda 2001 yılından beri bölgede süregelen istikrarsızlığı ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Ancak, bu bölgeye ilişkin ABD'nin aşması gereken birçok engel bulunmaktadır. Öncelikle, Taliban Afganistan'ın büyük bölümünde kontrolü elinde tutmakta ve Pakistan'daki etkisini de artırmaktadır. Ayrıca, ABD'nin Afganistan'a yerleşerek ulaşmaya çalıştığı stratejik ve ekonomik hedefleri, bölgesel rakipleri olan Rusya ve Çin ile çatışmaktadır. Bu bağlamda, tüm bu çatışan çıkarları ve Afganistan'daki dengeleri etkileme potansiyelleri ile İran ve Pakistan'ın ön plana çıktığını belirtmek gerekmektedir. Bölgede değişen ve çatışan ulusal çıkar kapsamlı politikalar, ABD'nin Afganistan'da Taliban ile mücadelesini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu çalışmada, belirttiğimiz hususların veya olumsuzlukların ABD'yi bölgede başarısız kılabileceği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Terörizm, ABD Dış Politikası, Taliban, Pakistan.

GİRİŞ

ABD, 1979 yılında Sovyet Birliği'nin işgaline kadar Afganistan'ı gündemine almamıştı. Bu işgalden sonra, ABD, Sovyetler Birliği'nin Basra Körfezi'ne ve dolaşısıyla Hint Okyanusu'na inme tehlikesiyle yüzleşmek zorunda kaldı. Afganistan'ın stratejik önemini farkına varan ABD, Afganistan'da "komünizme karşı mücahit hareketi" başlatan Afgan direniş gruplarına yaptığı askeri ve finansal yardımları Suudi Arabistan'ı da yanına alarak, Pakistan üzerinden gerçekleştirdi. ABD'nin 1980'lerin başında en büyük korkusu Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan sonra Pakistan'ı da hedef almasıydı.

ABD'nin Afganistan'ı gündeme taşımasının önemli nedenlerinden biri de, 1979'daki İslami devrim ile bölgedeki en önemli müttefiki İran'ı kaybetmesidir. ABD açısından bu gelişme, bölgede yeni bir müttefikin yaratılmasını zorunlu kıl-

* Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Araştırma Görevlisi

mişti. Bu müttefik de aynı zamanda Sovyetlere karşı direniş hareketinin asıl örgütlendiği ülke olan Pakistan'dı. Afgan mücahitlerin tabanını oluşturan Peştunların yoğun olduğu Pakistan-Afganistan sınırında dinsel ideolojinin radikalleştirilerek çarpıtıldığı öğretiler, Sovyetler Birliği'ne karşı oluşturulan direniş gruplarına empoze edilmiştir. Bugün ABD'nin bir numaralı hedefi olan El-Kaide de Sovyetler Birliği işgali döneminde desteklenen örgütlerden biridir¹. CIA tarafından eğitilen, birçok olayda piyon olarak kullanılan Usame Bin Ladin'in 1990'ların sonunda ABD karşıtlığıyla kontrolden çıkması, dünya gündeminde dönüm noktası olan 11 Eylül saldırılarına neden olmuştur.

11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'u hedef alan saldırıların Bin Ladin'in El-Kaide'si tarafından düzenlendiği ilan edildikten sonra, George W. Bush'un yeni bir haçlı seferi başlattıklarını açıklama gafletine düşmesi, medeniyetler çatışması tezine kadar uzanan bir sürecin tetikleyicisi olmuştur. George W. Bush ile süregelen temel hegemonik hedefler kapsamında olmasa da, bu hedeflere ulaşmada kullanılan araçlar açısından değişim yaşayan ABD dış politikasında, bazı devletler doğrudan hedef gösterilmiştir. Bush yönetimi bunu, önce İran, Irak, Kuzey Kore gibi "haydut devletler" in kitle imha silahlarına sahip olduklarını ileri sürerek, sonra da teröre destek veren ülkelerden oluşan bir "şer eksenini" yaratarak meşrulaştırmaya çalışmıştır. İşte bu ortamda gündeme gelen 11 Eylül olayı aslında zaten değişim geçiren ABD dış politika araçlarının kullanımı için mükemmel bir ideolojik alt yapı oluşturmuştur². Ardından, Afganistan'a 7 Ekim 2001 tarihinde önce ABD-İngiliz güçlerince müdahale edilmiş, ardından NATO önderliğinde on sekiz ülkenin destek verdiği Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF) ile müdahale sürdürülmüş, 2003 yılının Ağustos ayında da Ekim 2001'den itibaren devam eden süreç NATO bünyesinde kurumsallaşmıştır³.

Ekim 2001'den günümüze Afganistan'daki durum için kesin olan tek husus, Afganistan'da Taliban'a karşı verilen savaşın halen kazanılmadığıdır. Aksine, Taliban, etkisini Pakistan'da da güçlendirmektedir. Mevcut durumun belirsizliğinin yanında, NATO devletlerinin Afganistan'a kuvvet göndermedeki isteksizlikleri ve bölge devletlerinin değişken tutumları, ABD'yi oldukça zor bir tablo ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu çalışmada, ABD'nin gerek Afganistan'ın istikrarında, gerek Afganistan odaklı bölgesel hedeflerinde tam anlamıyla başarılı olamadığı düşüncesi savunulmaya çalışılmaktadır. Savunulan bu düşünce, 1990'ların sonundan itibaren ABD'nin Afganistan odaklı politikalarını şekillendiren jeo-ekonomik, jeo-stratejik ve bölgesel faktörlerle ilişkilendirilerek incelenmektedir. Bu doğrultuda, öne sürülen argümanların desteklenmesi veya konuya açıklık getirilmesi gaye-

¹ Jim Marrs, *CIA ve Pentagon'un Gizli Dosyaları*, 11 Eylül, *Afganistan, Irak İşgali ve Uyuşturucu Ticareti*, Çev.: Bülent Ucpunar, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2007), s. 260-264; Andrew Hartman, *The Red Template: US Policy in Soviet Occupied Afghanistan*, *Third World Quarterly*, Cilt. 23, No. 3, s. 480; Michael Powelson, 'U.S. Support For Anti-Soviet And Anti-Russian Guerrilla Movements And The Undermining of Democracy', *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, Cilt. 11, Spring 2003.; John Pilger, 'What Good Friends Left Behind', *The Guardian*, 20 Eylül 2003.

² Tayyar An, 'BOP, Orta Doğu ve ABD: Politika mı Yoksa Propaganda mı?', *Global Strateji*, Sayı 5, İlkbahar 2006, s. 63-64.

³ Kenneth Katzman, 'Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security and U.S. Policy', *Congressional Research Service Report For Congress*, RL30588, 30 Aralık 2009, s. 34; <http://www.nato.int/docu/update/2003/08-august/e0811a.htm> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2009.)

siyle, öncelikle 11 Eylül'e dayandırılan Afganistan müdahalesinden Taliban'ın devrilmesine uzanan sürecin ele alınması uygun olacaktır.

11 EYLÜL'ÜN GÖLGESİNDE AFGANİSTAN'A NATO OPERASYONU VE TALİBAN'IN DEVRİLMESİ

11 Eylül saldırılarından sonra, ABD için hayati zorunluluk arz eden hedefler, El Kaide'yi desteklediği iddia edilen Afganistan'daki Taliban yönetimine son verilmesi, istikrarlı ve meşru bir Afgan hükümetinin kurulması, 11 Eylül saldırıları ile bağlantısı olduğuna ilişkin bir kanıt olmasa da, Irak'taki mevcut yönetimin değiştirilmesi, Hizbullah'a yönelik yardımlarını ABD'nin talepleri doğrultusunda tamamen kesmemeleri halinde İran ve Suriye'ye de misillemelerde bulunulması şeklinde özetlenebilir⁴. Bu bağlamda, bilindiği gibi ilk iş olarak Afganistan'a müdahale gerçekleştirilmiş, ancak Afganistan'a yönelik belirtilen hedeflerin henüz hiçbirine ulaşılammıştır.

12 Eylül 2001 tarihinde NATO üyesi devletler, NATO Antlaşması'nın 5. maddesi kapsamında bir karar benimsemiştir ve bu karar BM Genel Sekreteri'ne bildirilmiştir. NATO'nun ilgili kararına göre, 11 Eylül saldırılarının "dış güçlerce" yapıldığına dair kanıt bulunması halinde, ABD'nin BM Antlaşması 51. maddesi kapsamında kendini savunma hakkına sahip olduğu ve NATO üyesi ülkelerin de, ABD'ye yardım etmekle mükellef oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır⁵. Ancak, NATO'nun almış olduğu kararı uluslararası hukuk açısından savunmak mümkün görünmemektedir. Her şeyden önce, saldırıların El-Kaide tarafından gerçekleştirildiğini kanıtlayan uluslararası hukuka uygun herhangi bir soruşturma mevcut değildi. Öte yandan, BM bünyesinde de Afganistan'a yönelik askeri müdahaleyi meşru kılacak herhangi bir karar alınmamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin 12 Eylül 2001 tarihli 1368 sayılı ve 29 Eylül 2001 tarihli 1373 sayılı kararlarında 11 Eylül saldırılarına karşı askeri güç kullanılabileceğine dair hiçbir ifade bulunmamasına rağmen, gerek ABD, gerekse İngiltere, bu kararları, bireysel ya da ortak meşru müdafaa hakkını kapsayan BM Antlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde değerlendiren saldırılara karşı gereken askeri karşılığı verebileceklerini iddia etmişlerdir. Ayrıca, NATO Antlaşması'nın 5. maddesi uyarınca, NATO çerçevesinde alınan tedbirlerin derhal BM Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi ve BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için gereken tedbirleri almasıyla söz konusu NATO tedbirlerinin durdurulması gerekmektedir. Ancak, gerek 1368 ve 1373 sayılı kararlar, gerekse NATO çerçevesinde meşru müdafaa sisteminin işletilmesi sonrasında uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında asil yetkili merci olan BM Güvenlik Konseyi'nin tutumu, Afganistan'daki durumda inisiyatif alır ölçüde olmamıştır. BM'nin etkisizliği ile yarattığı boşluk alanları tamamen ABD'nin belirleyiciliğine bırakılmıştır. ABD, İngiltere'nin desteği ile gerçekleştirdiği ilk müdahaleden sonra, ihtiyaç duyduğu uluslararası desteği de sağlayarak en geniş katılımlı koalisyonu oluşturmuş, bu koalisyonda Afganistan'a yönelik operasyonlarda izlenecek taktik ve zamanlama konusundaki her kararı ba-

⁴ Jim Lobe, 'The Bush Team Reloaded', *Middle East Report*, No. 234, İlkbahar 2005, s. 10.

⁵ Carsten Stahn, 'Collective Security And Self-Defence After The September 11 Attacks', *Tilburg Foreign Law Review*, Cilt. 10, 2002, s. 20-23.

ğimsız olarak alacak ve uygulayacak lider pozisyonunu üstlenmiştir. Rusya, Çin, Tacikistan gibi ülkeler dahi ABD'ye destek vermiş, birçok ülke de Afganistan'a askeri destek göndermeyi teklif etmiştir. Olağanüstü toplanan İslam Konferansı Teşkilatı da saldırıları kınamış, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, Taliban'la ilişkileri durdurmuş, Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi de terörizmle mücadelede gereken tüm katkıyı yapacaklarını belirtmiştir⁶. Diğer yandan ABD, Afganistan sorununun çözümünde Pakistan'ın ortaklığına ayrı bir önem vermiştir. ABD'nin Pakistan'dan, Afganistan sınırındaki bütün El-Kaide aktivitelerinin durdurulması, ülke hava sahasında Amerikan uçaklarının uçuş ve inişlerine limitsiz izin verilmesi, Taliban'a katılmak isteyen Pakistanlı gönüllülerin Afganistan'a geçmelerinin engellenmesi, Taliban ile ilişkilerin tamamen kesilmesi ve El-Kaide ağının yok edilmesine yönelik talepleri kabul edilmiştir⁷.

11 Eylül saldırıları sonrasındaki siyasi ve askeri hazırlık süreci 7 Ekim 2001 tarihinde noktalanmış ve ABD ile İngiltere tarafından Operation Enduring Freedom - Sonsuz Özgürlük Operasyonu (OEF) sürecine geçilmiştir. İlk saldırılar, ABD ve İngiliz Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçakların, El Kaide ve Taliban'a yönelik bombardımanı ile başlamış, ABD Özel Kuvvetleri, Kuzey İttifakı ve Peştun birliklerinden oluşan karma gücün nokta operasyonları ile devam etmiştir. 13 Kasım 2001 tarihinde Kuzey İttifakı'nın Kabil'e girmesi Taliban'ın devrilme sürecini hızlandırmıştır. Aralık 2001'de de Taliban güçleri direnişin merkezi olan Kandahar bölgesine kadar gerilemiştir. ABD ile stratejik hedefleri çatışsa da, Rusya da Tacik, Özbek, Hazara ve Türkmenlerden oluşan Kuzey İttifakı içindeki gruplara destek vermeye başlamıştır. Özbek desteğinden memnun olan ABD, Kuzey İttifakı'na yönelik yardım ve desteğini Özbek General Raşid Dostum kuvvetleri üzerine, Rusya ise İran'ın da katılımı ile desteğini General Fahim liderliğindeki Tacik güçleri üzerine yoğunlaştırmıştır⁸. Ancak, bu dönemde yerel Afgan güçlerine sağlanan ABD desteği, her bir Afgan grubun savaş sonrası döneme güç ve taleplerini artırarak girmelerine neden olmuş ve bu durum da, savaş sonrasındaki demokrasiyi tesis etme çabalarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Taliban sonrası, Afganistan'ın yeniden inşa edilmesi programına başlanmış, en basit haliyle amaç, Afganistan'ın kemikleşmiş terörist unsurlarından arındırılması, ülkenin ve ekonominin tekrar yapılandırılması şeklinde belirlenmiştir⁹. Ülkenin tekrar yapılandırılmasına dair detaylar, 5 Aralık 2001 tarihinde BM önderliğinde Afgan gruplarca imzalanan Bonn Antlaşması ile masaya yatırılmıştır. Eski kral Muhammed Zahir Şah'ın Roma Grubu, Ahmet Geylani'nin Peşaver Grubu, Gulbeddin Hikmetyar'ın Kıbrıs Grubu ve Raşid Dostum'un Kuzey İttifakı temsilcilerinin katılmasıyla yapılan Bonn Antlaşması sonucunda Hamid Karzai li-

⁶ Ahmet Hamdi Topal, *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, (Ankara: Beta Yayınları, 2004), s. 234-238.

⁷ Imran Munir, 'From Independence to Fundamentalism, Pakistan's Search For Identity', *Critical Asian Studies*, Cilt. 39, No. 4, Aralık 2007, s. 630-631.

⁸ Ekaterina Stepanova, 'Separately Together: U.S. And Russian Approaches To Political Settlement in Afghanistan', *CSIS Ponars Policy Memo*, No. 230, 25 Ocak 2002, s. 3.

⁹ Astri Suhrke, 'Reconstruction as Modernisation: the 'Post-Conflict' Project in Afghanistan', *Third World Quarterly*, Cilt. 28, No. 7, Ekim 2007, s. 1291.

derliğinde geçici bir hükümet oluşturulmuştur¹⁰. İslam, demokrasi, çoğulculuk ve sosyal adalet prensiplerini vurgulayan Bonn Antlaşması metni temelinde, liberal, anayasal demokrasiye sahip, ülke içinde entegrasyonu garanti edecek şekilde yapılanmış, tek ve yetkin bir ordusu olan, sosyal adalete tam bağlı, insan hakları ve kadın haklarına hassasiyetle yaklaşan modern bir ülkeye geçiş için yol haritası niteliğindedir. Bonn Antlaşması, modernizmin, genel olarak Weber tarzı devlet olarak anlaşılan yapısından, son dönemde ön plana çıkan sosyal adalet ve kadın hakları vurgularına kadar tüm önemli başlıkları içermektedir¹¹. Antlaşma, Kuzey İttifakı'na destek veren İran'ın, önemli diplomatik yardımları ile de güç kazanmıştır. Hamid Karzai başkanlığındaki geçici hükümet, 22 Aralık 2001 tarihinde göreve başlamıştır. Ayrıca başkent Kabil'de güvenliği sağlamak üzere uluslararası barış gücünün konuşlandırılması ve Kuzey İttifakı'nın Kabil'den çekilmesi de karara bağlanmıştır. Bonn Antlaşması doğrultusunda, 19 Aralık 2001'de İngiltere liderliğinde on sekiz devletin katılımıyla oluşturulan ISAF'ın komutası 11 Ağustos 2003 tarihinde NATO'ya devredilmiştir. 2007 yılı başlarında, ülkedeki NATO varlığı, çeşitli bölgelere yayılmış durumdaki yaklaşık 37.000 kişilik gücüyle tamamen hissedilir hale gelmiştir. Bugünse, bölgede 80.000'e yakını ABD askeri olmak üzere 120.000'e yakın ISAF askeri görev yapmaktadır¹². Afganistan'da durumun 2008 yılına doğru daha da kötüye gitmesi sonucu, Bush yönetimi, bölgedeki ABD birliklerinin yeniden yapılandırılması için yeni bir dizi karar almıştır. Obama yönetimi de bu doğrultuda göreve geldiği gibi 17.000 ilave ABD askerinin bölgeye gönderilmesini karara bağlamıştır. Ayrıca, 20 Ağustos 2009'daki Afganistan başkanlık seçimleri esnasında güvenliğin sağlanması için bir Stryker Tugayı görevlendirilmiştir. Obama yönetiminin Afganistan stratejisinde, eğitilmiş personel sayısı 95.000'i bulan Afgan Ulusal Ordusu'na ayrı bir önem verilmiştir; ANA, ülkedeki istikrarın sağlanmasında belirleyici güç olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda, Obama yönetiminin 27 Mart 2009'da açıkladığı stratejide, 2011 yılına kadar ANA'nın personel sayısının 134.000'e çıkartılması öngörülmüştür¹³.

Taliban sonrası ülkenin iç politik yapısı, oldukça karmaşık bir tablo sunmaktadır. Eski Başkan Rabbani ve Mesut ile Tacik İsmail Han gibi Afgan muhaliflerin müttefik ilişkiler içerisine girmeleri, Özbekler, Hazara Şiileri ve Peştun muhaliflerin oluşturduğu Kuzey İttifakı'nı daha da güçlendirmiştir. Sovyetler Birliği işgali boyunca güçlenen General Dostum'a bağlı Özbekler, ittifakın önemli bir kanadıdır. Diğer bir grup olan Hazaraların silahlı gücünü, Hizb-i Vahdet oluşturmuştur.

¹⁰ Bonn Antlaşması'na katılan grupları dört kategoriye ayırmak mümkündür. Kuzey İttifakı iki kanada ayrılmıştır. İlki Şuray-ı Nezar'dır ve liderliğini General Fehim Han yapmaktadır. İkinci kanat, Hizb-i Vahdet grubudur. Geçici yönetimde üç bakanlıkla temsil edilen grubu Şii Hazarlar oluşturmaktadır. Halk bazında geniş bir tabanı olan Roma Grubu, Kral Zahir Şah ve taraftarlarınca oluşturulmuştur. Hamid Karzai de bu grubun etkisi altındadır. Peştun etnik ağırlıklı Peşaver Grubu, üç-dört bin civarında silahlı güce sahiptir. Kıbrıs Grubu'nun başkanlığını Hikmetyar'ın akrabası Hümayun Celil yapmaktadır ve grup Afganistan'ın çeşitli bölgelerindeki Peştunlardan oluşmaktadır. M. Seyfettin Erol ve F. Ahmet Burget, 'Afganistan'da Karzai ve Diğerleri: Yeni Bir Mücadeleye Doğru Yeni Oluşumlar', *Stratejik Analiz*, Cilt 3, Sayı 30, Ekim 2002, s. 51-53.

¹¹ Suhrke, *op.cit.*, s. 1298-1299.

¹² <http://www.isaf.nato.int/images/stories/File/Placemats/100706%20Placemat.pdf> (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2010.)

¹³ Katzman, *op.cit.*, s. 28-29.

Peştun muhaliflerin liderliğini ise İttihadı İslam Hareketi grubu üstlenmiştir. İdeolojisi Taliban'a benzemesine rağmen, bu grup da Kuzey İttifakı'na katılmıştır. Afganistan'ın politik tablosunu Avrupa ve ABD desteği altındaki başkan Hamid Karzai'nin şekillendirdiğini söylemek olasıdır. Bilindiği gibi, Karzai, Afganistan müdahalesinden sonra özellikle ABD ve yerel politik güçlerin uzlaşarak iktidara taşıdıkları bir isimdi. Ancak, Karzai'nin sekiz yıllık iktidarından sonra, halen aynı destekle iktidarını sürdürdüğünü savunmak oldukça güçtür. Ağustos 2009'daki seçimler, Afganistan için bir demokrasi arayışının çok uzağında gerçekleşmiştir. Seçim sırasında Karzai'nin halka yönelik baskı ve tehdit politikası, seçimlerden sonra Karzai'ye yönelik yolsuzluk iddiaları ile birleşmiştir. Karzai'nin ülke içindeki tartışmalı siyasi tutumu ABD'nin desteğinin sınırlarını oldukça zorlamaktadır. Dolayısıyla, Afganistan'da günümüz itibarıyla, siyasi konjonktüre halk desteğinden yoksun, büyük ölçüde ABD desteğiyle ayakta duran bir iktidar ve özellikle Şah Mesud'un ölümünden sonra sorunlara açık bir ittifak grubu hâkimdir. Böyle bir durumda da, amacı halkı kendi tarafına biraz daha çekmek olan Taliban her geçen gün nüfuzunu artırmaktadır. Karzai'nin ise, ABD'nin desteğiyle elde ettiği ikinci dönem iktidarında Afganistan'daki karmaşayı sonlandıramadığı takdirde bu desteği kaybetmesi söz konusu olacaktır.

AFGANİSTAN'IN İÇ DİNAMİKLERİ

Afganistan'ın büyük çoğunluğunu Peştun nüfus oluşturmaktadır. Ülkedeki önde gelen gruplardan Tacik, Özbek ve Hazaraların önemli bölgesel otonomileri ve ayrıcalıkları olmasına rağmen, ülke nüfusu içinde %40~45 gibi büyük bir orana sahip olduğu tahmin edilen Peştunlar, Afganistan'ın en ciddi politik gücüne sahiptirler¹⁴. Peştunlar dışındaki nüfus dağılımı %27 Tacikler, %9 Hazaralar, %9 Özbekler, %4 Aimaklar ve %3 Türkmenler olarak şekillenmektedir. Bu dağınık dinsel ve etnik yapı ülkenin iç ve dış dinamiklerinde etkin rol oynamaktadır¹⁵. Afganistan'ın Sovyetler Birliği işgalinden günümüze kadar en önemli siyasi unsuru olan Peştun kökenli Taliban, politika ve uygulamalarını, sert bir İslam hukuku anlayışında sürdürmüş, amacını, radikal İslami devlet yapısını Afganistan sınırlarının dışına taşıyarak, Fas'tan Malezya'ya kadar yaymak şeklinde belirlemiştir¹⁶. ABD, İslam'ın radikalleştirilmesi projesine, Müslümanları Sovyet işgaline karşı birleştirme söylemiyle 3,5 milyar \$'lık¹⁷ yatırım yapmıştır. Dolayısıyla, ABD, bölgede halen kendi yarattığı problemler ile uğraşmaktadır. Taliban'ın üye ihtiyacının çoğunluğunu, Sovyetler Birliği işgalinde de önemli rol oynayan, askeri ve siyasi eğitimlerin verildiği, çoğunluğu Pakistan'da yer alan medreseler karşılamıştır. Pakistan, Suudi Arabistan ile birlikte Taliban gibi radikal İslami güçleri bu dönemde destekleyen ülkelerden biri olmuştur¹⁸. ABD ve müttefikleri 2005 yılının

¹⁴ Daniel Consolatore, 'The Pashtun Factor: Is Afghanistan Next in Line For An Ethnic Civil War?', *Humanist*, Cilt. 66, Sayı 3, Mayıs-Haz. 2006, s. 11.

¹⁵ Özellikle İran, %19'luk Afgan Şii nüfus üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır.

¹⁶ Misra Amalendu, 'The Taliban, Radical Islam and Afghanistan', *Third World Quarterly*, Cilt. 23, No. 3, Haziran 2002, s. 587.

¹⁷ *Ibid*, s. 578-579.

¹⁸ Ersel Aydınli, James N. Rosenau, *Globalization, Security And The Nation-State: Paradigms In Transition*, (New York: State University of New York Press, 2005), s. 58-65.

sonlarından itibaren Afganistan'da sürdürülen savaşın, politik ve ekonomik iyileşme sürecine girdiğini iddia etseler de, Taliban'ın durdurulduğunu söylemek mümkün değildir. Bilakis, 2006 yılından itibaren yeni Taliban oluşumları, özellikle Peştun nüfusun yoğun olduğu kırsal Zabul eyaletindeki izole ve dağlık bölgelerde faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Pakistan'daki Dir ve Svat bölgelerinin kontrolünü de 2007 yılında ele geçiren Taliban'a yönelik Pakistan ve ABD saldırıları şiddetlenerek artmıştır.

OEF'in diğer hedefi olan El-Kaide, Taliban'ı, gerilla yapılanmasında ve 055 tu- gayı olarak bilinen askeri gücü ile desteklemiştir. El-Kaide, devletin planlama, yönetim ve geliştirme alanlarında da Taliban'a yardım etmiştir. Örgütün lideri Usame Bin Ladin ve teorisyeni Ayman El Zevahiri, halen yakalanamamışsa da üst düzey sorumlularına yönelik operasyonlar son yıllarda artırılmış, kilit kadroların tasfiyesi gerçekleştirilmiştir. Bazı ABD'li uzmanların Şubat 2009'da yayınladıkları bir çalışmaya göre, Bin Ladin, halen, olağan karargâhı Pakistan sınırındaki Tora Bora dağları bölgesinde bulunmaktadır¹⁹. Taliban ve El-Kaide güçleri, Pakistan sınırını, eğitim, saklanma, iletişim ve planlama amacıyla güvenli bölge olarak kullanmaktadır. El-Kaide, halen ABD ve Batı dünyası tarafından en tehlikeli terör örgütü olarak gösterilmektedir. OEF sonrasında ABD'li komutanların bir diğer önemli hedefini, Kabil'in doğusundaki Kunar, Nuristan ve Nangarhar bölgelerinde çatışmalara katılan Hikmetyar grubu oluşturmuştur. ABD hükümeti, Şubat 2003'te Hikmetyar'ı küresel terörist ilan etmiştir. ABD açısından tehlike arz eden diğer bir grup da, faaliyetlerini Khost bölgesinde sürdüren, liderliğini Celeddin Hakkani'nin üstlendiği Hakkani grubudur. Grubun Pakistan'daki örgüt binaları, Eylül 2008'den itibaren birçok kez ABD'li askerlerin saldırılarına hedef olmuştur.

Afganistan'da güvenlik sorunları halen ciddi boyutlarda devam etmektedir. NATO/ISAF raporlarına göre, direnişçiler tarafından yapılan bombalı saldırılar, 2002'den 2007'ye çok ciddi bir tırmanış göstermiştir; sadece 2007'de bu saldırılar 2615'e ulaşmıştır²⁰. Ülke geneli ve bölgesel bazda meydana gelen saldırılar kıyaslandığında, Taliban'ın kökenini oluşturan Peştun nüfusun ağırlıklı olduğu bölgelerde söz konusu bombalı saldırıların daha sınırlı kaldığı görülmektedir. Kuşkusuz ki, bunun temel nedeni, NATO askerlerinin bu bölgelere Taliban kontrolü nedeniyle girememeleridir. Afganistan'da şiddetin farklı bir yüzünü, muhalif güçlerin kışkırttığı kalabalık halk grupları ve organize suç örgütleri oluşturmaktadır. Ayrıca, ülkedeki tepkili bir kesim, Guantanamo'da yaşananlar ve karikatür krizi gibi Müslümanlığa yönelik saldırı hissettikleri durumlarda, özellikle yerel güç mücadelelerinde toplumsal gösteri ve ayaklanmalara doğru provoke edilebilmektedir. Afganistan'da sürekli artan şiddet ve karmaşa ortamında ABD'nin verdiği kayıplar, rakamsal olarak Irak'taki kayıpları katlamış bulunmaktadır. Afganistan operasyonu kapsamında günümüze kadar ölen koalisyon gücü asker sayısı resmi olarak toplam 1735'e ulaşmış, kayıpların büyük çoğunluğunu ABD (1049), İngiliz (281) ve Kanada (142) askerleri oluşturmuştur²¹. Çatışmalarda bugüne kadar

¹⁹ Katzman, *op.cit.*, s. 23

²⁰ H. Anthony Cordesman, 'Analyzing the Afghan-Pakistan War', *Center For Strategic International Studies* (CSIS), 28 Temmuz 2008, s. 5., http://csis.org/files/media/csispubs/080728_afghan_analy sis.pdf, (Erişim Tarihi: 16 Şubat 2009)

²¹ <http://www.icasualties.org/OEF/Index.aspx> (E.T.: 8 Nisan 2010.)

yaralanan ABD'li personel sayısı da, Pentagon kayıtlarına göre 4.949'dur²². Afganistan'daki bu kayıplar, özellikle NATO'nun Avrupa kanadında önemli bir muhalefetin oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle 2009 yılı sonu itibariyle yaklaşık kırk askerini kaybeden Almanya'da kamuoyu, Afganistan'da Alman askeri bulundurmanın anlamı ve gereğini sorgulamaktadır. Nisan 2010'da yedi askerini daha kaybeden Almanya'da muhalefet Afganistan'a daha fazla asker gönderilmesine karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla, Almanya, Afganistan'daki asker sayısının artırılmasının uluslararası güvenlik ve kalıcı barış için kolektif bir amaç olması gerektiğini savunan ABD tarafından eleştirilmektedir. ABD savunma bakanı Robert Gates bazı açıklamalarında, bu eleştiriler kapsamına NATO'nun diğer etkin Avrupalı üyeleri Fransa ve Hollanda'yı da dâhil etmiştir. Öte yandan, ABD, son dönemlerde verdiği kayıplarla kendi kamuoyundan da yoğun eleştiriler almaktadır. ABD'de, Afganistan'ın yeni bir "Vietnam" olması tedirginliği yaşanmaktadır. Öte yandan, çatışmalarda 2002 yılından itibaren tahminlere göre üç binin üzerinde Afgan sivil ölmüştür ki bunlardan bini, sadece 2006 yılına aittir²³. Özellikle 2009 yılında, Afganistan'daki şiddetin en çok zarar verdiği kesim sivil halk olmuştur. Kurtarıcı olarak nitelendirilen NATO'nun çatışma ya da eylemlerinde binlerce sivilin hayatını kaybetmesine neden olması, halk desteğini bütünüyle yitirme tehlikesini gündeme getirmektedir. Kaldı ki, bu destek son dönemlerde azalma eğilimi göstermektedir. Sağlam temellere oturtulan bir hükümetin yoksunluğu da halkın ABD ve NATO'ya yönelik desteğini olumsuz yönde etkilemektedir. Başarısız hükümet politikaları nedeniyle halka götürül-meyen yardımlar ve ekonominin oldukça kötü durumda olmasına rağmen, gerek BM Yardım Misyonu gerek iki binin üzerinde uluslararası kuruluşun Afganistan'ın yeniden imarı sürecine katkıları yadsınmamalıdır. Taliban döneminde oldukça düşük düzeyde olan eğitim, söz konusu katkılarla ciddi oranda artmıştır, eğitim sürecine katılan kızların oranı da yaklaşık olarak %35'e ulaşmıştır²⁴. Ancak, Afganistan'da eğitim faaliyetlerinde bulunan sivil toplum örgütlerinin Afgan kül-türünü göz ardı ettiklerine yönelik eleştiriler söz konusudur. Bu bağlamda, Afgan halkının örgütlenme eksikliği ön plana çıkmaktadır. Uyuşturucu madde ile mü-cadelede de özellikle 2007 yılından sonra bir aşama katedildiğini belirtmek mümkündür. Afgan halkını uyuşturucu madde yapımında kullanılan afyon üreti-minden vazgeçirmek adına birçok bölgenin haşhaştan arındırılması için çeşitli organizasyonlardan mali destek sağlanmaktadır²⁵. Sonuç olarak, imar, eğitim ve demokratikleşme adına uluslararası toplum tarafından olumlu adımlar atılsa da, Afgan halkının ancak %10-15'i elektriğe ve temiz suya ulaşabilmektedir²⁶. Yani halkın yaşam standartları oldukça kötü seviyededir. İşgalden sonra, aradan ge-

²² <http://edition.cnn.com/SPECIALS/2004/oef.casualties/2008.12.html> (Erişim Tarihi: 4 Şubat 2010)

²³ Suhrke, *op.cit.*, s. 1300.

²⁴ Katzman, *op.cit.*, s. 4; <http://afghanistan.usaid.gov/en/Program.23f.aspx> (E.T: 11 Nisan 2010.)

²⁵ Afganistan'da uyuşturucu madde kullanımında yer alan kişi sayısı net olarak bilinmemekle beraber, Birleşmiş Milletler Suç ve Uyuşturucu Bürosu, Afgan halkının % 7'sinin uyuşturucu ticaretinden yarar sağladığını tahmin etmektedir. Afyon üretimi yapılan bölgelerde ekonomik canlılık açıkça gözlenmektedir. Uyuşturucudan elde edilen para, siyasi güce dönüşebilecek zenginleşmeye yol açmaktadır. Bülent Aras ve Şule Toktaş, *Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan*, (Ankara: Seta Yayınları, 2008), s. 60.

²⁶ http://www.actionaid.org.uk/_content/documents/AFGHANISTAN.pdf (E.T: 30 Mart 2010); <http://www.usaid.gov/locations/asia/countries/afghanistan/> (E.T: 28 Mart 2010.)

çen yıllara rağmen halen güvenliğin sağlanamamış olması, halkın ABD'ye olan inancını neredeyse tüketmiş durumdadır, hatta halkın büyük çoğunluğu ülkenin mevcut durumundan ABD'yi sorumlu tutmakta ve ABD'nin terörü kasıtlı olarak bitirmedigine inanmaktadır. Ayrıca, belirtildiği gibi, NATO'ya olan güven de her geçen gün oldukça azalmaktadır.

Afganistan'ın iç dinamikleri, komşu devletler tarafından da dikkatle takip edilmektedir. Afganistan, komşusu Hindistan'ın, Orta Asya'ya açılan kapısı olması nedeniyle önem verdiği bir devlettir. Pakistan da Afganistan'ı, Hindistan'ın çevrelenme politikasının bir parçası ve stratejik derinlik kaynağı olarak görürken, toprakları üzerindeki Peştü ve Beluci ayrılıkçılığını besleyen ana unsur olarak değerlendirilmektedir²⁷. Hindistan, Afganistan'a güvenlik konusunda yardımcı olma teklifinde bulunmuşsa da ABD, Pakistan'ın itirazı ile Hindistan'ın bölgeye asker yollama teklifini reddetmiştir. Ayrıca, Sovyetler Birliği işgali sonrası, ilgilerini Keşmir bölgesine kaydıran bazı radikal terör gruplarının, Pakistan'da saldırılar düzenlemeleri nedeniyle Pakistan hükümetinin bu grupları yok etme çabaları, Hindistan'ın çıkarına hizmet etmiştir. Bölgesel çıkar algılamaları doğrultusunda İran'ın Afganistan'a yönelik ilgi alanını ise, batı Afganistan'daki geleneksel nüfuzu ve Afganistan'daki Şii azınlık oluşturmaktadır. Şii okulları, bölgede varlık gösteren aşiret liderleri ve Afganistan içinde artan İran gizli servisi, İran'ın Afganistan'daki varlığına yönelik önemli kozlardır²⁸. Kasım 2009'da bir kez daha devlet başkanı olan Karzai ve yönetimi, gerek İran gerekse Pakistan ile iç ya da dış çatışmalar yaşamak istememektedir. Bu nedenle Karzai, Bush ve sonrasındaki Obama yönetimine rağmen İran'ın da ABD gibi dost devletlerden biri olduğunu söylemlerine yansıtılmaktadır²⁹. Bush iktidarı gibi, mevcut Obama yönetimi de, İran'ın Afgan direnişine silah yardımı yaptığını iddia etmektedir. İran hükümeti böyle bir bağlantıyı inkâr etse de, ABD tarafından özellikle İran Devrim Muhafızları'na bağlı bazı birliklerin bu yardımların arkasında olduğu ısrarla savunulmaktadır³⁰. El Kaide'ye bağlı 11 Eylül süreci sanıkları Halit Şeyh Muhammed ve Remzi Bin Elşib'in ifadelerinde de, El Kaide ile İran arasında bazı yardımlaşmaların olduğundan bahsedilmektedir³¹. ABD gibi ortak bir düşmana sahip olmasına rağmen Taliban, Şii İran için stratejik bir tehdit oluşturmakta ve bir anlamda Pakistan ve Suudi Arabistan'ın nüfuzunu, İran'ın doğu sınırına taşımaktadır³². Bu bakımdan İran'ın Taliban'a yönelik yaklaşımını, temelde dostluk ya da müttefiklik çerçevesinde değerlendirmemek gerekmektedir. İran'ın Taliban yaklaşımını kısa vadede bölgedeki yabancı güçlere karşı gizli destek politikası şeklinde tanımla-

²⁷ Raja Karthikeya Gundu ve Teresita C. Schaffer, 'India and Pakistan in Afghanistan: Hostile Sports', *CSIS South Asia Monitor*, No. 117, 3 Nisan 2008, s. 1.

²⁸ Harsh V. Pant, 'Pakistan and Iran's Dysfunctional Relationship', *Middle East Quarterly*, Cilt. 16, No. 2, İlkbahar 2009, s. 2.

²⁹ <http://www.voanews.com/turkish/archive/2008-07/2008-07-15-voa7.cfm?moddate=2008-07-15> (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2009.)

³⁰ 'ABD'nin Yeni Terör Raporu', <http://www.ntvmsnbc.com/id/24962774/>, (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2009)

³¹ Paul Hastert, 'Al Qaeda And Iran: Friends or Foes, or Somewhere In Between?', *Studies in Conflict And Terrorism*, Cilt. 30, Nisan 2007, s. 327.

³² F. Gregory Gause et al., 'The Future of the Middle East: Strategic Implications For The United States', *Middle East Policy*, Cilt. 14, No. 3, Güz 2007, s. 7.

mak mümkündür. Bölgenin diğer güçlü aktörü Rusya, Afganistan'ın terörist oluşumlardan temizlenmesinde ABD ile hem fikirdir. Rusya, müttefikleri İran ve Tacikistan'ın denge unsuru olarak kullanılması ile Afganistan'daki yeni politik oluşumlarda söz sahibi olmaya çalışırken, bu amaç doğrultusunda çeşitli Tacik grupların desteğindeki Kuzey İttifakı'na güvenmektedir.

ABD'İN AFGANİSTAN POLİTİKASINI ŞEKİLLENDİREN FAKTÖRLER

Stratejik olarak oldukça önemli bir konumda bulunan Afganistan, kuşkusuz ki birçok devletin çıkar alanı içerisindedir. Dolayısıyla Afganistan'ın ABD dış politikasındaki konumlanışını analiz etmek için, öncelikle birçok aktörün kendisine pay çıkardığı söz konusu çıkar alanlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Çalışmada, bu değerlendirme iki başlık altında toplanmıştır. İlk olarak, ABD'nin Afganistan politikası söz konusu tüm aktörlerin dâhil edildiği jeo-stratejik ve jeo-ekonomik nedenler, faktörler ya da çıkar alanları kapsamında ele alınmıştır. İkinci olarak da, özellikle Afganistan'ın iç dinamiklerine yönelik belirleyicilik gücünün diğer devletlere kıyasla daha fazla olduğu düşünülen iki devlet, Pakistan ve İran'ın ABD'nin Afganistan politikasındaki etkileri incelenmiştir.

Jeo-stratejik ve Jeo-ekonomik Faktörler

ABD, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Orta Asya'yı nüfuz alanı olarak gören Rusya ile kendi bölgesinde tarihi ve etnik bağlarını öne çıkaran Çin'i, Ortadoğu ve Orta Asya'daki çıkarlarının önündeki en ciddi engeller ya da rakipler olarak tanımlamıştır. ABD, daha sonra, bu rakiplere özellikle Orta Asya'da nüfuzunu etkinleştirmeye çalışan İran'ı da eklemiştir. Bu bağlamda, ABD, öncelikli hedefini stratejik çıkar alanı içindeki bölge devletlerini Rusya, İran ve Çin etkisinden uzaklaştırarak batıya yaklaştırmak şeklinde belirlemiştir; bu amaç doğrultusunda da, Sovyetler Birliği sonrasında bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya cumhuriyetlerine demokratikleşme, ekonomik ve siyasi reformları gerçekleştirme, dünya ekonomisine entegre olmak için yabancı yatırımlara izin verme gibi amaçları benimsetmeye çalışmıştır. Bu bağlamda ABD, bir bölge devleti olmasından kaynaklanan dezavantajlı konumunu da, Afganistan'a yönelik NATO müdahalesi ile ortadan kaldırmış ve bölgeye fiilen de yerleşmiştir³³. Sovyet unsurunun ortadan kalkmasından sonra dünyanın hegemon gücü olma motivasyonuna yönelen ABD yönetimleri, Brzezinski, Mackinder ve Spykman'ın teorilerinden yola çıkarak ABD'nin küresel imparatorluğunun yol haritasını belirlemiştir. Halfrod Mackinder, merkez bölge (heartland) olarak tanımladığı Doğu Avrupa, Sibiry ve Orta Asya'ya egemen olan gücün önce Avrasya'ya sonra da dünyaya egemen olacağını öne sürmüştür. Nicholas Spykman da, "heartland"ı çevreleyen bir kuşağın tesisi ile Avrasya'ya egemen olunacağını savunmuştur ki, Spykman'ın teorisi, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasına yön vermiştir³⁴. Brzezinski'nin 1997 yılında yayınlanan "Büyük Satranç Tahtası Amerika'nın Önceliği ve Bugünün Jeostratejik Gerçekleri" isimli

³³ Bakınız; Beril Dedeoğlu, *Değişen Dünyada Yeni Dengeler*, (İstanbul: İlgı Yayınları, 2008).

³⁴ Kiril Nourzhanov, 'Caspian Oil: Geopolitical Dreams And Real Issues', *Australian Journal of International Affairs*, Cilt. 60, Mart 2006, s. 61.

kitabı, Amerikan Kongresi'nde kabul görmüştür. Brzezinski'nin yön verdiği yeni Amerikan ulusal çıkar anlayışına göre, Orta Doğu, Hazar Havzası ve Orta Asya enerji kaynakları ve bu kaynakların uluslararası pazarlara taşınma güzergâhları, Avrasya'nın çatışma alanlarıdır. Dünyaya hâkim olabilmek için, söz konusu enerji kaynakları ve güzergâhları kontrol edilmeli ve bu bölgelerdeki çatışma alanları üzerinde tam denetim sağlanmalıdır³⁵. Kaldı ki, böyle bir kontrol sonrasında Rusya ve büyüyen ekonomisi ile Çin de, ABD nüfuzuyla çevrelenmiş olacaktır.

Mackinder'in, Spykman'ın ve Brzezinski'nin işaret ettiği bölgeler, George W. Bush yönetimi tarafından Şubat 2003'te yürürlüğe konan Büyük Orta Doğu Projesi'nin (BOP) hedef alanı içindeki bölgelerdir. Siyasal, ekonomik ve stratejik düzenlemeler ile oldukça geniş bir coğrafyanın ABD etki alanına dâhil edilmesini öngören BOP, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla tek süper güç haline gelen ABD'nin bir Pax Americana oluşturmayı amaçlayan girişimidir³⁶ ve yirmi iki Orta-doğu devleti, Afganistan, Pakistan ve İran'da batılı tarzda demokrasiler kurulması imajıyla lanse edilmiştir. Bu noktada, bölgeye istikrar sağlayacak güç olarak ABD'nin bir düşman belirlemesi gerekmektedir ki, 1990'ların sonlarında beliren ve bir zamanlar Sovyetler Birliği'ne karşı Pakistan aracılığıyla yine ABD tarafından desteklenen "radikal İslamcı terörist" olgusu, ABD'nin kurtarıcılık sentezinin antitezini oluşturmuştur. ABD'nin tüm bu jeostratejik hesapları, Samuel Huntington'un "medeniyetler çatışması"nın³⁷ "düşman" retoriğiyle daha da uyumlanmış, 2001 yılından itibaren de George W. Bush doktrini ile fiilen hayata geçirilmiştir. 2001 yılındaki Afganistan müdahalesi de 1990'ların ortalarından itibaren tasarlanan ideolojik söylemlerin ve ulusal çıkarların dışavurumunun ilk ciddi adımını oluşturmuştur.

Afganistan'ın işgali, Özbekistan ve Türkmenistan'la yakın ilişkileri ve Hazar enerji kaynaklarının batıya taşınması ile ilgili projelerdeki müdahaleci rolü ile ABD, Rusya'nın nüfuz alanı olarak gördüğü bölgeyi hedef almıştır. Rusya, Hazar-Orta Asya ya da genel anlamda Avrasya üzerindeki tam denetimini, tüm dış politik açılımlarının ilk adımı olarak görmektedir. Rusya'ya ve özellikle Rus merkezci-lerine göre, NATO'nun genişlemesi gibi, Soğuk Savaş sonrası kimi Batılı yönetimler, bir tür yeni çevreleme (neo-containment) siyasetidir ve bu durum Rusya için en ciddi tehdittir³⁸. Rus ulusal çıkarlarına göre, Rusya'nın büyük güç kimliği, ancak, Asya'da öncelikle "yakın çevre"de bir güç denetimine gidilerek sürdürülebilir³⁹. Bush dönemi ile birlikte, ABD dış politikasında düşman retoriği olarak komünizmin yerine uluslararası terörizm konumlanmıştır ve eskisine göre daha büyük bir tehdit olarak lanse edilen terörizmle savaş için yeri geldiğinde doğrudan

³⁵ Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard. American Primacy And Its Geostrategic Imperatives*, (New York: Basic Books, 1997), s. 31-45.

³⁶ Anı, *op.cit.*, s. 60.

³⁷ Konu hakkında bkz.; İhsan Dağı, *Ortadoğu'da İslam ve Siyaset*, 2. Baskı, (İstanbul: Boyut Yayınları, 2002)

³⁸ "Çevreleme politikası", İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk defa George Kennan tarafından gündeme getirilmiştir ve SSCB'yi hedeflemiştir. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 3. Baskı, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000), s. 512-513.

³⁹ Ahmet Okumuş, 'Rus Stratejisi Tarihi Kodlarına Dönüyor', içinde Fatma Sel Turhan (haz.), *Küresel Güçler*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2005), s. 214.

güç kullanımı esas alınmıştır⁴⁰. Yeni düşman retoriğine yönelik Bush doktrini, hedef aldığı radikal İslam olgusu ile gerek kendi bünyelerinde gerekse Hazar ya da genel anlamda Orta Asya cumhuriyetlerinde İslami unsurların yoğun olması nedeniyle Rusya ve Çin'in "çevrelenmişlik" hislerini ciddi boyutlara ulaştırmıştır. Bilindiği gibi, 17 Eylül 2002 tarihli Bush yönetimince hazırlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi, Bush doktrininin temel dayanağı olmuştur. Bush doktrini öncelikle, ABD'nin tek süper güç olduğunun ve küresel dengelerin bu güç tarafından belirlenmesi gerektiğinin kabulü ile başlamaktadır. Doktrin, ABD ve müttefiklerinin güvenliğini tehdit etme potansiyeli taşıyan her devletin, "önleyici savaş ve önceden saldırı" kapsamında ABD'nin askeri müdahalesine uğrayabileceğini savunmaktadır⁴¹. 11 Eylül saldırılarından sonra, Bush doktrini ile açığa çıkan ABD hedef noktaları, birçok ortak özelliğe sahip olmaları ile dikkat çekmektedir. Teröre destek verdikleri iddia edilen devletlerden oluşan bu hedef noktaları, stratejik olarak ABD'nin rakip olarak gördüğü Rusya ve Çin'in çıkar alanlarında yer almaktadır. Bu devletler, ya zengin enerji kaynaklarına sahiptirler ya da önemli enerji güzergâhları üzerinde bulunmaktadırlar⁴².

ABD, Taliban tehdidi ve Afganistan müdahalesinden önce bölgeyi, Afganistan, Hindistan ve bazı Orta Asya devletlerinden oluşan bir müttefik bloğu aracılığıyla kontrol etmekteydi. Ancak Çin, Hindistan, Pakistan, İran, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan ile sınırdaş olan ve Orta Asya'nın güneye açılan en önemli kapısı durumunda bulunan Afganistan'ın ele geçirilmesi, fiilen ABD'yi bölgenin merkezine taşımıştır. ABD, Afganistan'daki istikrarsızlığı kontrol altında tutarak, Hazar Havzası üzerinden Orta Asya'daki cumhuriyetleri kendi güdümüne taşımayı hedeflemektedir. Orta Asya'daki cumhuriyetlerin ABD etkisi altına girmeleri, ABD'nin Afganistan'daki askeri varlığını bölgeye yayması, böylece hem Afganistan'da, hem de bölgede daha rahat hareket edebilmesi açısından da önemlidir. Bu politika doğrultusunda ABD, Özbekistan ile askeri temelli Stratejik İşbirliği Antlaşması imzalamıştır⁴³. Ayrıca 2002 yılında, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan hava sahalarını ABD'ye açmıştır. ABD, 2005 yılında bozulan ilişkiler neticesinde Özbekistan'daki Hanabad'dan çekildikten sonra Kırgızistan'daki Manas üssünü kuvvetlendirmeye başlamıştır. Yeni dünya düzeninin ABD-AB ve Rusya-Çin kutuplaşmasından oluştuğunu iddia eden görüşler, Rusya'nın kendi etki alanına ABD'nin yerleşmesini önlemek için Çin ve İran ile müttefik ilişkilerini güçlendirerek sürdüreceğini ve ABD'nin hedef alanında bulunan bazı Orta Asya cumhuriyetleri üzerindeki baskısını artıracaklarını savunmaktadır. Söz konusu Orta Asya devletlerinden Türkmenistan ve Tacikistan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Rusya tarafından iki önemli istikrarsız boşluk alanı olarak gösterilmiştir. Türkmenistan'a yönelik Rusya'nın endişesi, ABD'nin ülkede yıllarca zorla

⁴⁰ Soğuk Savaş ve 11 Eylül sonrası "yeni terörizm" olgusu hakkında bakınız; Meltem Müftüler Baç, 'Information Societies, New Terrorism: Its Impact On International Politics', *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt 3, No. 9, s. 130-138.

⁴¹ Brian C. Schmidt ve Michael C. Williams, 'The Bush Doctrine And The Iraq War: Neoconservatives Versus Realists', *Security Studies*, Cilt. 17, Nisan-Haziran 2008, s. 196-200.

⁴² Ramazan Gözen, 'Ortadoğu'da Güç Dengeleri', içinde İdris Bal (ed.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, 3. Baskı, (Ankara: AGAM, Lalezar Kitabevi, 2006), s. 677-678.

⁴³ David Trachtenberg, 'Finding The Forest Among The Trees: The Bush Administration's National Security Policy Successes', *Comparative Strategy*, Cilt. 23, No. 1, 2004, s. 6.

bastırılmış "İslam" olgusunu tekrar uyandırması ve dolayısıyla, bu devletin ABD'ye yakınlaşmasıdır⁴⁴. Öte yandan, ABD'nin bölgede stratejik olarak kaybolması anlamına gelebilecek en ciddi gelişme, Rusya-Çin işbirliğine, Orta Asya devletleri ve İran'ın da destek vermesi, ABD müttefiki Hindistan'ın da ABD etkisinden uzaklaşması⁴⁵ ile tüm Avrasya'yı kapsayan yeni bir ABD karşıtlığının yaratılmasıdır. ABD için böyle bir potansiyel tehlikenin bertaraf edilmesi, Çin tehdidine yoğunlaşarak, Orta Asya enerji kaynakları ve güzergâhları üzerinde kontrol sağlanmasına bağlıdır.

Gerek Ortadoğu, gerekse Avrasya'daki çıkarları söz konusu olduğunda ABD için, Hindistan ile sürdürülen ilişkiler ayrı bir önem kazanmaktadır. Hindistan da, Pakistan ile ihtilafli ilişkileri, Afganistan'daki radikal güçlerin etki alanından zarar görme potansiyeli ve İran'ın nükleer tehdidi gibi nedenlerle ABD ile yakın ilişkiler kurulmasına önem vermektedir. ABD, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi Çin'in güçlenmesini istemezken, Hindistan da, Çin ya da başka bir devletin bölgede tek güç olarak ön plana çıkmasını istememektedir. Ancak bilindiği gibi Çin, hem ABD hem de Hindistan'ın önemli ticari partneridir. Bu anlamda, ABD ve Hindistan, Çin'in güçlenmesini istemezken, Çin tarafından bir ABD-Hindistan çevrelemesi algılamasını yaratmamaya özen göstermektedir. On yılı aşkın süredir devam eden ABD-Hindistan stratejik çalışmalarının çoğu güvenlik ve savunma politikalarına odaklanmaktadır. İki devlet terörizmle savaş konusunda ortak çalışma grupları koordine etmektedir. Ancak Hindistan'ın, İran ve Pakistan konularındaki tutumu ABD'nin beklentilerini karşılamamaktadır. Her şeyden önce, Hindistan, ABD'nin Pakistan hükümeti ile yürüttüğü müttefik ilişkisinden rahatsızlık duymaktadır⁴⁶. Hindistan, Pakistan'ı bölgedeki terörizmin kaynağı ve Keşmir gibi bazı bölgelerin istikrarsızlığının nedeni olarak görürken, ABD, Pakistan hükümetini terörle mücadelede en önemli müttefiklerinden biri olarak değerlendirmektedir. Pakistan ve Hindistan arasındaki uzlaşılması zor sorunlara rağmen, ABD, gerek Soğuk Savaş süresince gerekse Soğuk Savaş'tan sonra, bu iki devleti desteğini her ikisine de belli zamanlarda yönlendirerek dengelemeyi başarmıştır. Hindistan da, her şeye rağmen ABD'yi çok kutuplu Asya sistemindeki ekonomik ve askeri gücünün artmasında ve Çin ile stratejik üstünlük mücadelesinde en önemli desteği ve güvencesi olarak görmektedir⁴⁷. Hindistan, İran ve Arap devletleriyle ilişkilerinde, uzak ve mesafeli bir tutum izlese de Arap dünyasının tepkisini çekecek geniş kapsamlı işbirliği platformlarından uzak durmaktadır. Bu nedenle, Hindistan, İsrail ile olan ilişkilerini nükleer silah malzemesi tedariki ile sınırlı tutmaktadır. Ayrıca, işgal sonrası Irak'ı yeniden yapılandırma aşamasında, Hindistan ABD'nin Irak'a asker gönderme teklifini de reddetmiştir⁴⁸. ABD'nin bölgedeki stratejik çıkarlarını Pakistan-Hindistan aracılığıyla hayata geçirme politi-

⁴⁴ Richard Seymour, 'A Tangled Web', *The Middle East*, No. 394, Kasım 2008, s. 26.

⁴⁵ İlhan Uzgel, 'ABD Hegemonyasının Yeniden İnşası, Ortadoğu ve NATO', *Mülkiye*, Cilt 28, Sayı 243, Bahar 2004, s. 12-13.

⁴⁶ Vibhuti N. Hate ve Teresita C. Schaffer, 'U.S.-India Defense Relations: Strategic Perspectives', *CSIS South Asia Monitor*, No. 105, 4 Nisan 2007, s. 3

⁴⁷ Michael J. Green ve Daniel Twining, "Democracy And American Grand Strategy in Asia: The Realist Principles Behind An Enduring Idealism", *Contemporary Southeast Asia. A Journal of International And Strategic Affairs*, Cilt. 30, Nisan 2008, s. 9-10.

⁴⁸ Hate, Schaffer, *loc.cit.*

kası açısından bir başka tehdit, Hindistan'ın İran ile sürdürdüğü enerji kapsamlı ilişkileri ve bölgede pragmatik politikalar izleme çabasıdır. İran, Pakistan'ın aksine, Hindistan'ın siyasi otonomisi nedeniyle Orta Asya'ya girmesine soğuk bakmamaktadır. Hindistan da, İran'ın Pakistan ve Afganistan'da rol alma çabalarına tepki göstermemektedir. Ayrıca, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) kararlarında ABD ile aynı doğrultuda hareket etse de, Hindistan, İran'ın uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerden izole edilmesine karşı çıkmakta ve yükümlülüklerine uyduğu takdirde barışçıl amaçlarla nükleer faaliyetlerini sürdürmesine destek vermektedir. Her şeyden önce, İran, Hindistan'ın petrol ihtiyacını karşıladığı en önemli devletlerden biridir ve Hindistan'ın petrol ithalatının, yirmi yıl içinde %90'a ulaşması beklenmektedir. Öte yandan, Hint şirketleri, İran'da doğalgaz sıvılaştırma teknolojisi için faaliyet göstermeyi de planlamaktadır. Ayrıca, Şii'lerin Hindistan'ın %15'lik Müslüman nüfusu içindeki etkinliği, Hindistan-İran ilişkilerine farklı bir boyut kazandırmaktadır⁴⁹.

Tüm siyasi baskılarına rağmen Hindistan'ın İran ile ilişkilerini olumlu bir seyrde sürdürmesi, bölgesel politikalarını İran rejiminin devrilmesi üzerine odaklayan ABD'yi fazlasıyla rahatsız etmektedir. İran'ın Rusya ve Çin ile süregelen müttefik ilişkilerine Hindistan'ın da dâhil olması ise ABD'nin Soğuk Savaş sonrasından itibaren kurguladığı tüm ulusal çıkarları açısından kabul edilemez bir tablodur. Dolayısıyla ABD, Hindistan'la kurduğu stratejik ortaklık statüsüne zarar vermemek adına Hindistan-İran ticari ilişkilerini kendisi için büyük tehdit kapsamında lanse etmemektedir. Bu bağlamda ABD, özellikle İran'ın nükleer tehdidini dengelemek adına Hindistan ile 2 Mart 2006 tarihinde bir nükleer işbirliği için anlaşmaya varmıştır. Bilindiği gibi Hindistan 2003 yılında Kuzey Kore ile birlikte Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'ndan (NPT) çekilmişti. Söz konusu nükleer işbirliği, George W. Bush ve dönemin Hindistan başbakanı Manmohan Singh tarafından "tarihi" olarak değerlendirilmiştir⁵⁰. Uzun bir dönem, özellikle Hindistan'daki muhalif kesim ve uluslararası toplumun tepkisi nedeniyle yürürlüğe giremeyen ABD-Hindistan Sivil Amaçlı Nükleer İşbirliği Antlaşması, 28 Eylül 2008 tarihinde ABD Temsilciler Meclisi'nden, 1 Ekim'de de ABD Senatosu'ndan onay aldıktan sonra yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, Hindistan'ın nükleer tesislerini IAEA denetimine açması karşılığında, ABD'nin Hindistan'a nükleer materyal ve yakıt vermesine imkân tanımaktadır. Hindistan'ı dünyanın altıncı büyük nükleer gücü yapma potansiyeli taşıyan antlaşma nedeniyle ABD'ye yönelik uluslararası kamuoyunun tepkisi ciddi boyutlara ulaşmıştır. Pakistan'ın nükleer silahlanmasına sessiz kalan, İsrail'in nükleer güç oluşuna açıkça destek veren ve Hindistan ile de bir nükleer işbirliği antlaşması imzalayan ABD'nin, NPT üyesi olmasına rağmen İran'ın tüm nükleer faaliyetlerini durdurmaya çalışması kuşkusuz ki çelişkili bir durum oluşturmaktadır. Öte yandan, ABD, hem Pakistan hem de Hindistan'ın nükleer silahlanmalarını teşvik ederek, Rusya ve Çin gibi

---

⁴⁹ Teresita C. Schaffer ve Suzanne Fawzi, 'India and Iran: Limited Partnership, High Stakes', *CSIS South Asia Monitor*, No. 114, 20 Aralık 2007, s. 1.

⁵⁰ Simon Bromley, 'Connecting Central Eurasia To The Middle East in American Foreign Policy Towards Afghanistan and Pakistan: 1979-Present', *Perspectives on Global Development And Technology*, Cilt. 6, 2007, s. 107.

bölgedeki rakipleri arasında kurmaya çalıştığı denge politikasının benzerini, müttefikleri arasında da konumlandırmaktadır.

Doğal kaynaklar açısından Basra Körfezi'nden sonra, dünyanın en zengin bölgesi olan Hazar Havzası, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bölgesel ve küresel güçlerin çıkar mücadelesine girdikleri en önemli jeopolitik boşluk alanlarından biri olarak dünya politikasına taşınmıştır. Özellikle Hazar'a kıyıdaş üç devlet, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın zengin enerji rezervlerine sahip olmaları, ancak söz konusu bu devletlerin denize çıkışlarının olmaması, dikkatlerin daha çok enerji güzergâhlarına odaklanmasına neden olmuştur. ABD'nin 1990'ların sonuna kadar Sovyet etkisine karşı Taliban'ı desteklemesinin temel nedeni de, Hazar Havzası'nın enerji rezervlerinin dünya pazarlarına taşınması adına, kendi bölgesel çıkarları açısından en kilit devletin Afganistan olmasıdır. Bu bağlamda, ABD, 1990'ların başında CIA, Ulusal Güvenlik Konseyi ve Enerji ve Ticaret Bürosu'ndan önemli destekler alarak Türkmen doğalgazını, Afganistan, Pakistan ve hatta Hindistan güzergâhı ile önce Basra Körfezi'ne, sonra da dış pazarlara taşıyacak boru hattı projesi için ısrarcı olmuştur. 1993 yılında söz konusu proje için başkanlığını Teksas'lı petrol şirketi Unocal⁵¹'in üstlendiği bir konsorsiyum oluşturulmuştur. 1997 yılında, dönemin Amoco şirketi danışmanı Brzezinski, Unocal'ın danışmanlarından Henry Kissenger ve Halliburton'un danışmanı Dick Cheney'nin bölgede süregelen girişimleri sonuç vermiş, Pakistan ve Türkmenistan arasında uzlaşma sağlandıktan sonra, 1993 yılında oluşturulan konsorsiyum ve Taliban yönetimi arasında Orta Asya Doğalgaz Boru Hattı (Central Asia Gas Pipeline) olarak da tanımlanan Türkmenistan-Afganistan-Pakistan doğalgaz hattı projesinin hayata geçirilmesine yinelik bir anlaşma imzalanmıştır⁵². Ancak, 1998 yılında ABD-Taliban ilişkilerinin düzelmesi mümkün olmayan bir sürece girmeyle Unocal, Aralık 1998'de Orta Asya Doğalgaz Boru Hattı'nın Afganistan bölümündeki tüm faaliyetlerini durdurmuş ve konsorsiyumdan çekilmiştir. Bunun sonucunda, ABD açısından stratejik ve ekonomik önemi oldukça yüksek olan Orta Asya Doğalgaz Boru Hattı'nın hayata geçirilmesi için Taliban ve El-Kaide'nin Afganistan ve Pakistan'dan tasfiye edilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Nitekim 11 Eylül saldırılarının ardından Afganistan'a NATO müdahalesi sonrasında ABD yönetimi ve Unocal şirketi, hattın inşası için girişimlerini tekrar başlatmışlardır ve Mayıs 2002'de Afganistan, Pakistan ve Türkmenistan arasında yeni bir antlaşma imzalanmıştır. İlerleyen yıllarda projenin hayata geçirilmesi için önemli adımlar atılmış olsa da, Türkmen doğalgazı ve Hazar petrolünün Pakistan'dan Hint Okyanusu'na açılmasının önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Her şeyden önce, ABD Afganistan'da güçlense de, mevcut durumda ABD müttefiki olan fakat meşruiyeti kendi halkı tarafından dahi sorgulanan hükümeti ile istikrarsız rejimi-

⁵¹ Konsorsiyumun diğer şirketleri, Delta Oil (Suudi Arabistan), Hyundai (Güney Kore), Crescent Steel (Pakistan), Itochu ve INPEX (Japonya)'dir. İleride katılması halinde, konsorsiyumun bir kısım hissesi Rus Gazprom'a verilecekti.

⁵² Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu: Orta Doğu ve Petrol*, (Bursa: Dora Yayınevi, 2009), s. 370-373; David B. Ottaway, Dan Morgan, 'Gas Pipeline Bounces Between Agendas', *Washington Post*, 5.10.1998; Pepe Escobar, 'Pipelineistan Goes Af-Pak', *Asia Times*, 08.04.2010, http://www.atimes.com/atimes/Central_Asia/KE14Ag01.html (Erişim Tarihi: 12.03.2010.)

nin varlığı ve dahası, halen ülkenin üçte ikisine Taliban ve dolaylı olarak da El-Kaide'nin hükmediyor oluşu, Afganistan'dan geçecek petrol ve doğalgaz hatlarının hayata geçirilmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Amaçlanan petrol ve doğalgaz hatlarının inşası halinde dahi Afganistan ve Pakistan'ın mevcut durumlarından çok daha karmaşık ve çözülmesi zor sorunlar ön plana çıkmaktadır. Öncelikle, söz konusu hatların geçtiği ıssız ve dağlık bölgeler, gerek Afganistan gerekse Pakistan'daki iç dinamiklerin çatışmacı etnik unsurlarının, hatlardan sağlanacak gelirden yeterince pay alamadıkları iddiası ile hükümete yönelik isyan girişimlerini oldukça yıkıcı boyutlara ulaştıracak bir zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla, akyon ticaretinin yasallaştırılması dışında Afganistan'a büyük gelir sağlayacak tek seçenek olan doğalgaz ya da petrol boru hattının bölgedeki istikrarsızlık ve isyanı daha da fazla ateşleme olasılığı mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır⁵³.

Belirtildiği gibi, ABD'nin ilgi alanı, OPEC'in (Petrol İhraç Eden Ülkeler) kontrolü altında olmayan Hazar Havzası ve Hazar'a sınırdış Orta Asya devletlerinin petrol ve doğalgazlarının hâkimiyeti ve taşınma güzergâhlarının kontrolü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu noktada da ABD, Afganistan'da konumlandıktan sonra, rakip güçler Çin ve Rusya'nın çıkar alanlarına yönelmektedir. Putin, ABD'nin bölgeye ekonomik olarak nüfuz etme çabalarını dengelemek için Çin, hatta Hindistan ile işbirliği içinde olmaları gerektiğini açıkça ifade etmiştir⁵⁴. Rusya, ABD'nin özellikle Kazakistan'ın Kaşgan petrol bölgesi ile Türkmenistan ve Özbekistan'ın doğalgaz bölgelerini hâkimiyeti altına almaya çalıştığı temel hedefler olarak değerlendirmektedir⁵⁵. Bu bölgelere belli sayıda ABD'li ve Avrupalı şirket girebilmiş olsa da, Rusya ve Rus petrol şirketi Gazprom'un, bölge petrol ve doğalgazı üzerindeki hâkimiyeti devam etmektedir. Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan için, Rusya'nın bu monopol gücünü kırmak adına en önemli çözüm, Çin ve batıya uzanan boru hatları güzergâhlarının çeşitlenmesidir⁵⁶. Ancak, ABD ile bu bağlamda ortak çıkar algılaması içinde olan söz konusu devletler, enerji kaynaklarının pazarlanmasında sadece ABD güdümünde olmaktan da kaçınmaktadırlar. Özellikle Çin, Orta Asya cumhuriyetlerinin enerji piyasası için işbirliği içinde bulunulabilecek en önemli alternatiflerden biridir. Zira Çin sürekli büyüyen ekonomisi ile enerji ihtiyacını Hazar'dan karşılama adına önemli girişimlerde bulunmaktadır. Çin'in ulusal petrol şirketleri, Kazakistan petrolünün çıkarılması çalışmalarını için 1,3 milyar dolar yatırım yapmıştır. Çin ayrıca, Kasım 2004'te Kazakistan petrolünün Çin'e taşınması için boru hattı projesine 9,5 milyar dolar ayırmıştır⁵⁷. Hedeflenen petrol boru hattı, Mayıs 2006'da hizmete açılmış ve

---

⁵³ Stephen Kinzer, 'İpek Yolu'nda Kara Altın', içinde Mustafa Erdem Sakıncı (ed.), 11 Eylül'den Afganistan'a ABD İmparatorluğu, (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2004), s. 214-215.

⁵⁴ Sergei Blagov, 'Putin's Push for a Strategic Triangle', *Asian Times*, 8 Aralık 2004, www.atimes.com/atimes/Central_Asia/FLO8AgO2.html, (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2009)

⁵⁵ U.S. Energy Information Agency, *International Energy Outlook 2004*, Nisan 2004, s. 50, <http://www.eia.doe.gov/oiaf/archive/ieo04/download.html> (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2009)

⁵⁶ İter Turan, 'Türk-Rus İlişkileri, Sorunlar ve Fırsatlar', *Rapor No. 5*, Bilgesam s. 20.

⁵⁷ Farian Sabahi ve Daniel Warner, *The OSCE and The Multiple Challenges. The Caucasus and Central Asia*, (Surrey: Ashgate Publishing, 2004), s. 57-58.

hattın tam kapasite ile çalışması halinde, Çin'in yıllık petrol ihtiyacının % 15'ini karşılayacağı belirtilmiştir⁵⁸. ABD açısından, Çin'in bölgenin enerji kaynaklarına başvurmasından çok, Rusya ve İran'ın bu enerji kaynakları üzerinde etkin olmaması önceliklidir. Kısaca ABD için, bölgenin enerji rezervleri ile ilgili projeler, İran ve Rusya'yı bypass edecek şekilde planlanmalıdır. Özellikle, büyük önem atfedilen Türkmenistan-Afganistan-Pakistan doğalgaz boru hattı, İran'ın doğalgaz pazarını ciddi oranda kısıtlama potansiyeline sahiptir. ABD bu bağlamda, İran doğalgazının taşınması konusunda özellikle müttefiklerinin dâhil olduğu bazı projeleri de engellemeye çalışmaktadır. Bu projelerden biri, İran-Pakistan-Hindistan (IPI) doğalgaz boru hattı projesidir. 2007 yılında Pakistan ve İran, projenin İran-Pakistan ayağı için anlaşmaya varsa da ABD'nin ILSA (Iran-Libya Sanctions Act) kapsamında uluslararası şirketlere yönelik yaptırım tehdidi nedeniyle hattın inşasına başlanamamıştır⁵⁹.

Bölgesel Dinamikler

Aktör bazında ABD'nin Afganistan politikasını kuşkusuz ki, tüm bölge devletleri etkilemektedir. Ancak, çalışmada bölgedeki işbirliği ve çatışma alanlarının tümünde yer alarak, diğer bölge devletlerini etkileme potansiyelleriyle Afganistan'ın iki komşusu İran ve Pakistan'ın konum ve politikalarının ağırlıklı olarak incelenmesi gerektiği düşünülmüştür.

Pakistan Faktörü

Pakistan, 1980'ler boyunca Taliban'a ve 1990'ların sonunda ABD'nin anti-terör operasyonlarına verdiği desteğin karşılığında önemli kazanımlar elde etmiştir. Pakistan'a yönelik nükleer güç kısıtlamaları kaldırılmış, yarısı askeri kaynaklara ayrılan toplam üç milyar \$ yardım yapılmıştır⁶⁰. Afganistan müdahalesinden sonra da, ABD'den Pakistan'a 2002-2007 yılları arasında yapılan yardımın tutarı 10,5 milyar \$ gibi muazzam bir seviyeye ulaşmıştır⁶¹. Pakistan'da Taliban kökten-dinciliği ise, 1980'li yıllarda Reagan'ın desteklediği askeri diktatör General Ziya-ül Hak tarafından yaygınlaştırılmıştır. Taliban, İslami Cihat hareketi adı altında Sovyetler Birliği'ne karşı savaşmaları için CIA tarafından yönlendirilmiştir ve bu cihat hareketi, Afganistan'da olduğu gibi Pakistan'da da Amerikan ve Suudi finansmanı ile beslenmiştir⁶². Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesi sonrasında ise ABD tarafından silahlandırılan bu direniş hareketi belli bölgeler üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır.

ABD'yi de doğrudan ilgilendiren, Pakistan'ın, Afganistan'a yönelik temel tutum ve stratejilerini beş ana başlıkta toplamak mümkündür. Öncelikle, Pakistan'ın Afganistan ile süregelen en önemli sorunlarından biri "Peştunistan" konu-

⁵⁸ <http://www.voanews.com/turkish/archive/2006-05/2006-05-25-voa10.cfm?renderforprint>, (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2009)

⁵⁹ Schaffer, Fawzi, *op.cit.*, s.2.

⁶⁰ Marvin G. Weinbaum ve Jonathan B. Harder, 'Pakistan's Afghan Policies and Their Consequences', *Contemporary South Asia*, No. 16 (1), Mart 2008, s. 36.

⁶¹ Ibid.

⁶² Süleyman Gündüz et al., *Afganistan, Taliban ve Ladin*, (İstanbul: Birey Yayıncılık, 2001), s. 34.

sudur. Pakistan, topraklarında Afganistan'ın temel etnik yapısını ve aynı zamanda Taliban'ın tabanını oluşturan yoğun bir Peştun nüfus barınmaktadır. Pakistan'ın en ciddi endişesi söz konusu Peştun nüfusun ayrılıkçı girişimleridir. Bu olası ayrılıkçı yapılanmalar, ayrı bir devlet yani bir Peştunistan kurulması ya da Pakistan içerisinde Peştunların özerk statü kazanmaları ya da Pakistan Peştunlarının yaşadıkları bölgelerin Afganistan'a katılarak büyük Afganistan'ın kurulması gibi Pakistan açısından birbirinden tehlikeli üç farklı sonuç yaratma potansiyeli taşımaktadır. Bir önceki Karzai döneminde, bir kesimin düşüncesi, Pakistan'ın kuzeybatısındaki toprakların bölünmesiyle bir Peştunistan devletinin kurulması doğrultusunda olmuştur ve Pakistan bu talep ile ilgili yeni politik açılımlar yapmak durumunda kalmıştır⁶³. İki devlet arasındaki bu sorunun tarihi çok daha eskiye dayanmaktadır. Henüz 1980'lerde Peştunistan konusu iki ülke arasındaki ilişkileri oldukça gerginleştirmiştir. 1980'li yıllardaki Sovyetler Birliği'nin işgali süresince, Pakistan'ın Müslüman komşusundaki İslami direniş hareketine yoğun destek vermesinin ardında Pakistan'ın Peştunistan korkusu yatmaktaydı. Peştunistan konusu, Daud yönetiminden günümüze kadar Pakistan'ın politikalarından rahatsızlık duyan her Afgan yönetimi tarafından gündeme taşınmıştır. Gerek Hamid Karzai, gerek bir önceki dönemin Tacik asıllı dış işleri bakanı ve son Afgan seçimlerinin başkan adayı Abdullah, zaman zaman bu konuya, Taliban unsurlarının en yoğun olduğu sınırdaki Durand Hattı sorununu da ekleyerek sınırın iki tarafında tansiyonun yükselmesine neden olmuştur⁶⁴.

Pakistan'ın Afganistan'a yönelik politikalarındaki ikinci amaç ise, Afganistan içerisindeki Hindistan etkinliğini minimize etmektir. Pakistan, Hindistan'ın Pakistan'daki nüfuzunun amacını Pakistan'ı iç işlerinde kararsız hale getirmek şeklinde değerlendirmektedir. Her şeyden önce, Hindistan gibi bir rakibin varlığı kuşkusuz ki, Pakistan açısından askeri bir tehdittir. Pakistan için üçüncü amaç, kendisi gibi nükleer silahlara sahip olan Hindistan ile olası bir çatışmada, Afganistan'ın stratejik derinlik kaynağı olarak kullanılmasına yöneliktir. Pakistan'ın buraya kadar belirtilen amaçlarının gerçekleşmesinde en önemli husus, Afganistan'da işbirliğine açık yönetimlerin görevde olmasıdır. Bu noktada, Kabil'de uzlaşmaya kapalı yönetimlerin görevde olması halinde doğabilecek sorunların çözümüne ilişkin Pakistan, takip edeceği çok taraflı diyaloglara gerektiğinde radikal cihadi grup liderlerini de dâhil etmektedir. Son olarak, Pakistan, Afganistan sorununu kullanarak bölgesel ve küresel aktörlerden diplomatik ve ekonomik yardım ve destek sağlamayı amaçlamaktadır. Burada Pakistan'ın asıl hedefi Hindistan başta olmak üzere kendi ulusal çıkarları için önemli çekişme noktalarında konumunu güçlendirmektir. Durand sınırı⁶⁵ boyunca uzanan El-Kaide ve Taliban kaynaklı terör tehdidi de, Pakistan'ın uluslararası destek beklediği en ciddi endişelerinden biridir⁶⁶. Ancak, Pakistan, Karzai yönetimi tarafından Taliban direnişinin güçlenmesini kolaylaştırmakla suçlanmaktadır. ABD'li istihbarat uzmanları da, Taliban'ın kilit kadrolarının, Pakistan'ın Belucistan bölgesindeki Kuetta şeh-

---

⁶³ *Ibid*, s. 26.

⁶⁴ Sayed Bukhari ve Noor Shah, 'Post 9/11 Pak-Afghan Border Dispute. A Case Study of Durand Line', *European Journal of Scientific Research*, Cilt. 19, No. 2, Ocak 2008, s. 265-266.

⁶⁵ Afganistan ve Pakistan'ı kesin ve fiilen işaretlenmemiş sınır hattı olan Durand ayırımıdır.

⁶⁶ Bukhari, Shah, *op.cit.*, s. 270.

rinde üslendiklerini tahmin etmektedirler. Taliban da, Molla Ömer dâhil olmak üzere birçok Afgan grubu liderinin, Pakistan'da saklandığını inkâr etmemektedir⁶⁷.

ABD açısından, bölgede önem arzeden en önemli konulardan biri Pakistan, Hindistan ve İran arasındaki nükleer silahlanma yarışıdır. Bu bağlamda, özellikle İran-Pakistan ilişkileri ön plana çıkmaktadır. Pakistan, 1986-1987 yıllarında uranyum bazlı nükleer silahlar üreterek hedefine ulaşmıştır. Aynı yıllarda Pakistanlı ve Batılı uzmanların çoğu, Pakistanlı ünlü nükleer fizikçi Abdül Kadir Han'ın, Tahran'a nükleer silah programı ile ilgili gizli bilgiler sattığını iddia etmiştir. Fakat satılan programın bir nükleer bomba yapımı için teknolojik olarak oldukça yetersiz ve eski planlar olması sebebiyle İran nükleer silaha kavuşamamıştır. Günümüz itibarıyla "ispatlandığı kadarıyla" nükleer silah sahibi tek Müslüman devlet olan Pakistan ile İran arasında nükleer silahlanmaya ilişkin rekabet devam etmektedir. İran açısından, her şeyden önce, nükleer silah elde etme isteğinin önemli nedenlerinden birini, İranlı kaynakların "Sünni bombası" olarak niteledikleri, Pakistan'dan algılanan nükleer tehdit oluşturmaktadır. Riyad ile İslamabad arasında, petrol karşılığında nükleer silah paktı oluşturulmasına yönelik söylemler de, İran'ın bu endişelerini artırmaktadır. Pakistan'ın nükleer doktrini ise, "Keşmir sorunu ve Pakistan devletinin gelişmesi aşamalarında Hindistan'dan algılanan tehdiye karşı, güvenilir ve caydırıcı bir gücün oluşturulması" şeklinde açık ve net olarak ifade edilmektedir⁶⁸. Dolayısıyla, Pakistan'ı İran'dan önce Hindistan'ın nükleer gücü endişelendirmektedir. Yakın geçmişte de, Güney Asya'daki nükleer silahlarla ilgili belirsizlik dönemlerine bu iki devletin nükleer güç gösterileri damga vurmuştur. Hindistan'ın 11 Mayıs ve 13 Mayıs 1998 tarihlerinde yaptığı beş nükleer silah denemesine, Pakistan Mayıs ve Haziran 1998'de aynı şekilde karşılık vermiştir⁶⁹.

Sonuç itibarıyla Pakistan'ın kendi istikrarı ve güvenliği için her şeyden önce iyi komşuluk ilişkileri önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, 28 Eylül 2006'da Washington'un ev sahipliğinde bir araya gelen Karzai ve Müşerref, üzerinde anlaşmaya varılan ve sınırın iki tarafında, iki devletin ileri gelen kişilerinin katılımı ile toplantılar yapılmasını öngören Jirga barış sürecine devam edilmesini kararlaştırmıştır⁷⁰. Ayrıca Karzai, 9 Eylül 2008 tarihinde yapılan, Asif Ali Zerdari'nin Pakistan Devlet Başkanı olarak yemin ettiği törene katılmıştır. Özellikle, Müşerref döneminin Eylül 2008'de sona ermesinin ardından, Afganistan ile Pakistan arasındaki ilişkilerde yaşanan bir takım gelişmeler, daha iyimser bir havanın oluşmasını sağlamıştır. Pakistan, Afganistan sınırındaki hassasiyetin kendisini bir felakete sürüklemeye potansiyeli nedeniyle uzunca bir süredir devam eden Keşmir sorunuyla ilgili olarak Hindistan ile ilişkilerini de daha olumlu bir seviyeye taşımıştır⁷¹. Kuşkusuz ki, bu başarıda, ABD'nin iki devlet üzerindeki belirleyici gücünü vurgulamak gerekmektedir.

⁶⁷ Gundu, Schaffer, *op.cit.*, s. 2.

⁶⁸ A. Z. Hilali, 'The Costs And Benefits of the Afghan War For Pakistan', *Contemporary South Asia*, Cilt. 11, No. 3, Kasım 2002, s. 292-293.

⁶⁹ *Ibid.*, s. 293.

⁷⁰ Katzman, *op.cit.*, s. 53.

⁷¹ Adnan Sarwar Khan, 'Pakistan's Foreign Policy in the Changing International Scenario', *Muslim World*, Cilt. 96, No. 2, Nisan 2006, s. 248.

İran Faktörü

1979 yılındaki rejim değişiminden sonra, ABD'yi karşısına alan İran için Sovyetler Birliği ve Çin'in desteği yaşamsal öneme sahipti. Ayrıca, 1980'de kendisini Irak ile bir savaşın içinde bulan İran, Afganistan'da Sovyetler Birliği gibi bir gücü karşısına almamayı tercih etmiştir. Bu doğrultuda İran, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a yerleştikten sonraki politikasına, Şii ve nispeten özerk bir konumda olan Hazaraların korunması karşılığında destek vermiştir⁷². Sovyetler Birliği'nin dağılması, 1991 Körfez Savaşı ve 1992'de Afganistan'da Necibullah iktidarının devrilmesiyle başlayan iç savaş İran'ı bölgesel anlamda ABD ve ABD müttefiki bölge devletlerinden kaynaklanan yeni ve çok daha ciddi tehditlerle karşı karşıya bırakmıştır⁷³. Rafsancani iktidarı ile Şii İslam rejimini bölge devletlerine ihraç etme politikasından geri adım atan İran, 11 Eylül saldırılarından sonra, ABD'nin radikal İslam ve terörizmle mücadele söylemlerinin hedefi haline gelmiştir. Terörizmle savaş politikasını kullanarak ABD'nin desteğini sağlayan Hazar Havzası'ndaki Müslüman devletlerin otoriter rejimleri İran'ın bölgesel çıkarları ile çatışmaktadır. İran, Hazar Havzası devletlerinin ya da daha genel olarak Orta Asya'daki Müslüman coğrafyanın, ABD ile yakın ilişkiler kurmasının engellenmesi adına Rusya'nın müttefikliğini şart olarak görmektedir. Ayrıca ABD'nin temel hedefi olan İran'ın, siyasi ve ekonomik açıdan kısıtlanmasının önündeki en önemli direnç kaynağı Rusya ile sürdürülen işbirliğidir. Bu bağlamda da, İran, Orta Asya'da radikal İslam tehdidine karşı Rusya'nın bölge devletlerine koruyucu kuşak oluşturma çabalarına ters düşecek herhangi bir girişimde bulunmamaktadır. Zira her iki devletin de ortak kaygısı, Orta Asya'daki eski Sovyet cumhuriyetlerinin radikal İslam teröründen korunmak için ABD'nin hamiliğini seçmeleri ve tamamen ABD eksenine kaymalarıdır. Öte yandan, söz konusu Orta Asya devletlerinin kendi aralarındaki rekabeti Rusya ve İran'ın çıkarlarına hizmet etmektedir, zira bölgede hiçbir devlet herhangi bir komşusunun güçlenerek ön plana çıkmasına izin vermemektedir. Bu bağlamda, 11 Eylül saldırılarından hemen sonra ABD'nin, Özbekistan'ın İslami kesime yönelik insan hakları ihlallerine göz yumması ve desteğini artırarak Özbekistan'ı ön plana taşıması, diğer bölge devletlerini Rusya-İran eksenine yakınlaştırmıştır.

Son otuz yıldır ABD, İran'ı terörizmi desteklemesi, Arap-İsrail barış sürecini sabote etmesi ve nükleer enerji çalışmalarını artırarak sürdürmesi konularında hedef almaktadır. Clinton yönetimi döneminde çifte çevreleme (dual containment) politikasının Irak'tan sonra ikinci ayağı olan İran'a yönelik ekonomik yaptırımlarla İran zayıflatılmaya çalışılmıştır⁷⁴. Bush yönetimi de, PKK'nın İran uzantısı olan PJAK⁷⁵ ve 2005 yılından beri de İran'ın doğusunda İran ve Şii karşıtı aktiviteleri yürüten Beluci hareketi ve Jundullah grubunun da bulunduğu birçok Sünni gerilla ve terörist örgütü silahlandırmıştır. Ayrıca, yine Bush döneminde

⁷² Oliver Roy, *Afganistan'da Direniş ve İslam*, (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1990), s. 341.

⁷³ Shireen T. Hunter, 'Iran's Pragmatic Regional Policy', *Journal of International Affairs*, Cilt. 56, No. 2, İlkbahar 2003, s. 134-135.

⁷⁴ Ali M. Ansari, 'Iran And The US In The Shadow Of 9/11: Persia And Persian Question Revisited', *Iranian Studies*, Cilt. 31, No. 2, Haziran 2006, s. 159.

⁷⁵ Nelson Rand, 'U.S. Wages Covert War on Iraq-Iran Border', *Asian Times*, 28 Kasım 2007. http://atimes01.atimes.com/atimes/Middle_East/IK28Ak01.html, (Erişim Tarihi: 8 Haziran 2009.)

Lübnan'da Hizbullah karşıtı Sünni radikal bir örgüt olan Fetih El İslam hareketi dolaylı olarak finanse edilmiştir⁷⁶. ABD'nin İran'ı zayıflatma politikaları, 11 Eylül saldırılarından sonra meşru bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. George W. Bush'un 29 Ocak 2002'deki Ulusal Birlik konuşmasında Irak, Suriye ve Kuzey Kore ile beraber bir "şer eksenini" içine alınan İran, başta 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olarak gösterilen El-Kaide olmak üzere terörist gruplara destek veren devletler arasında ilk sırada gösterilmiştir. Bu dönemde, İran hükümetinin sınırdan İran topraklarına giren El-Kaide militanlarının tümünü tutuklamasına rağmen, Bush yönetiminin İran'ı kategorileştirmesi İran'da rejim karşıtı hatta Amerikan yaptırımlarını onaylayan kişiler tarafından bile tepkiyle karşılanmıştır⁷⁷. Ayrıca İran, Şubat 2002'de, Karzai muhalifi Gulbeddin Hikmetyar'ı sınır dışı etmiştir⁷⁸.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesinin ardından, ABD'nin 1990'ların sonuna kadar Afganistan'da Taliban'ı ve El-Kaide'yi desteklemesinin amaçlarından biri, İran'ın nüfuzunu sınırlandırmaktır. Aslında, 11 Eylül saldırılarından sonra, Taliban'ın devrilmesi en fazla İran'ı rahatlatmıştır⁷⁹. Taliban açısından ABD kadar olmasa da, İran da çıkarları önündeki en ciddi tehditlerden biridir. Taliban'ın İran'dan algıladığı tehdit sadece Afganistan'ın kuzeyindeki Şii Hazaralara verilen destek değildir. İran, Taliban'ın nihai hedefi olan Sünni İslam Devleti anlayışını yayma amacının önündeki en önemli engeldir⁸⁰. Bu nedenle Taliban güçleri her fırsatta Afganistan'ın İran sınırına yakın şehirlerinde yaşayan Beluci, Türkmen ve Peştun kökenli Sünni Müslümanları örgütleyerek saldırılar düzenlemektedir. Ancak, ideolojik temelli rekabete rağmen, gerek İran gerekse Taliban'ın temel hedefi Afganistan'daki ABD varlığının ortadan kaldırılmasıdır. Bu bağlamda, Tahran, Afganistan'daki Amerikan varlığına karşı çıkmadığı sürece, etnik kökeni ve dili ne olursa olsun hiçbir Afgan grubuyla işbirliği yapmamayı kendine ilke edinmiştir⁸¹. İran, günümüzde Afganistan'ın batısında yer alan Herat, Farah ve Nimruz bölgelerinde ekonomik, sosyal ve eğitim faaliyetlerine odaklanmaktadır. Ancak, İran'ın bu girişimleri Karzai hükümeti tarafından bir nüfuz bölgesi oluşturma amacı olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, Karzai yönetimini rahatsız eden durumlardan biri de Taliban'ın halen, İran yapımı ısıya güdümlü füzeler ve silah ya da patlayıcılar kullanmaya devam etmesidir. Öte yandan, Afganistan'ın istikrarsız yapısında, Pakistan ile Afganistan arasındaki tansiyonun yükselmesi de İran'ın lehine bir durum yaratmakta, Kabil'in transit ticaret yolları için Tahran'a daha fazla bağlanmasına neden olmaktadır.

⁷⁶ Seymour Hersh, 'The Redirection', *The New Yorker*, 5 Mart 2007.

⁷⁷ Ansari, *op.cit.*, s. 164-165.

⁷⁸ Katzman, *op.cit.*, s. 55.

⁷⁹ Wendy Palace, 'Afghanistan And The Great Game', *Asian Affairs*, Cilt. 33, Şubat 2002, s. 69-71.

⁸⁰ El-Kaide ve Taliban'ın "Anti-Şii" yaklaşıma sahip önemli bir kısmı, oldukça ileriye giderek Şii Müslüman olmadıklarını savunmaktadır. Richard Whelan, *Al-Qaedaism, The Threat To Islam, The Threat To The World*, (Dublin: Ashfield Press, 2005), s. 88-89.

⁸¹ Pant, *op.cit.*, s. 3.

SONUÇ YERİNE: ABD'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASININ GELECEĞİ

Taliban'ın devrilmesinden sonra, Afganistan'daki kaos her geçen yıl biraz daha artmıştır. Halen, Afganistan'da birçok bölgeye Taliban denetimi nedeniyle NATO askerleri girememektedir. Irak'ta zor durumda olan ABD'nin girişimleriyle Ocak 2006'da ISAF kapsamında askeri birliklerini Afganistan'a gönderen birçok devlet güvenlik sorunları nedeniyle askerlerinin nispeten daha güvenli olan Kabil'de konuşlanmasında ısrarcı olmaktadır. Birçok devlet de, askerlerini Afganistan'da tutup tutmama konusunda bile oldukça düşünceli ve kararsızdır. ABD'nin tüm askeri harcamaları, geniş kapsamlı operasyonlar, NATO desteği ve finansal yardımlara rağmen El Kaide, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yayınladığı terörist organizasyonlar listesinde, halen en tehlikeli terör örgütü olarak görülmektedir⁸². Taliban ise gerek Afganistan'daki, gerekse Pakistan'daki konumunu gün geçtikçe güçlendirmektedir. Günümüzde, Pakistan'ın kuzeybatısındaki Svat vadisinde Taliban ile Pakistan ordusu arasında şiddetli çatışmalar meydana gelmektedir ki bu mücadelede Taliban'ın galip gelmesi halinde çok önemli stratejik kazanımlar elde edeceği açıktır.

ABD'nin Afganistan'daki başarısızlığı, Afganistan'ın kuzey sınırındaki Orta Asya devletlerinin güvenliği, bölgenin enerji kaynakları ve bunların sevkiyatına yönelik çıkarlarını doğrudan etkilemektedir. ABD'nin Türkmen doğalgazının Afganistan üzerinden, Hindistan'ı da kapsayacak şekilde, Pakistan'a, Basra Körfezi'ne ve buradan da dünya pazarlarına ulaştırılması amacı birçok devlette istikrarı zorunlu kılmaktadır. Öte yandan, Çin'in Orta Asya'daki enerji kaynaklarına yönelik yaptığı yatırımların gittikçe daha büyük boyutlara ulaşması, Hindistan'ı enerji kaynaklarına erişim için İran alternatifini değerlendirmeye yöneltmiştir. Örneğin, askıya alınmış olsa da İran-Pakistan-Hindistan (IPI) Doğalgaz Boru Hattı Projesi, bu bağlamda Hindistan'ın içinde bulunduğu önemli bir girişimdir. Hint şirketleri de, İran'da doğalgaz sıvılaştırma teknolojisi için ciddi yatırımlarda bulunmuştur. Hindistan'ın İran ile ekonomik ilişkilerini geliştirmesi, kuşkusuz ki ABD'nin bölge istikrarı ve güvenliği anlayışıyla tamamen çatışan bir durumdur.

Afganistan'da çatışma ve terörün durması ve istikrarın sağlanması için etnik ve kültürel olarak halkın bilinç düzeyinde bir değişimin yani köklü bir dönüşümün gerçekleşmesi gerekmektedir. Afganistan için yapılan harcamalar Afgan halkının bu dönüşümünü hedef almalıdır⁸³. Günümüzde Afganistan'ın içinde bulunduğu umutsuz tablonun nedenlerinin dış kaynaklı olduğu kadar, iç kaynaklı olduğunu da kabul etmek gerekmektedir. ABD'ye göre, sadece Afganistan'da değil bölgedeki terör olgusunun ortadan kaldırılması için en az 10-15 yıl gerekmektedir⁸⁴. Bu süreçte, ABD, Afganistan topraklarındaki radikal İslami gruplar ve Sünni-Şii gerçeklikle yüzleşmek durumundadır. Bu gruplar arasındaki kemikleşmiş çatışmalar, Irak'ta ya da Afganistan'daki salt askeri mücadeleden bağımsız olarak artık

⁸² US Office Of The Coordinator For Counterterrorism, 'Foreign Terrorist Organisations', <http://www.state.gov/s/ct/rls/other/des/123085.htm>, (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2010)

⁸³ Çağrı Erhan, 'Obama, Afganistan İçin "Şerefli Ricat" Borusu Çaldı', 15 Aralık 2009, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1195>, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2009)

⁸⁴ Gause et al., *op.cit.*, s. 13.

ABD'nin içselleşmiş sorunudur⁸⁵. Amaç Afganistan'daki etnik ya da dini unsurlarla yüzleşmeden sadece Taliban'ı alt etmek ise, daha doğrusu Afganistan'ın istikrarı ve güvenliğinin sağlanması Taliban'ın ortadan kaldırılmasına endekslenmişse, ABD'nin Afganistan politikasından sadece kısa vadeli kazanımlar elde edebileceğini iddia etmek mümkündür. Taliban'ın askeri unsurlarının tamamen ortadan kaldırılması halinde bile izlerinin, ülkenin kaotik yapısından silinmesinin mümkün olmayacağı açıktır.

Göreve gelmesi sonrasında son derece kötü bir Afganistan tablosu ile karşı karşıya kalan Obama yönetiminin oluşturduğu savunma stratejisi, öncelikle ABD birlikleri ve yerel kuvvetlerin sayıca ve niteliksel olarak yeniden yapılandırılmasına yönelik adımları içermektedir. Bu doğrultuda Obama yönetimi göreve geldikten kısa süre sonra Afganistan'a on yedi bin asker gönderilmesi kararını onaylamıştır. Bu ilave birlikler, çatışmaların yoğun olduğu güney eyaletleri ve sınır bölgelerine yerleştirilmiştir. Ancak, yeni ABD yönetimini bekleyen asıl tehlike Pakistan'dan kaynaklanmaktadır⁸⁶. Obama da, 27 Mart 2009'da açıkladığı stratejisini büyük ölçüde Pakistan üzerine kurmuştur ve bu yeni strateji Af-Pak olarak nitelendirilmiştir. Strateji kapsamında öncelikli amaç, Taliban ve El-Kaide ile çatışma sınırını Pakistan topraklarına taşımak, yani NATO'nun bölgedeki görev alanını genişletmektedir⁸⁷. Bu doğrultuda, Afgan güvenlik güçlerinin Afganistan'daki savaşın kazanılmasında en az NATO askerleri kadar önem taşıdığı vurgulanmıştır ve strateji doğrultusunda Afgan güvenlik güçlerinin eğitimi için 4000 eğitmen görevlendirilmiştir⁸⁸. Afganistan'ın geleceğinin Pakistan'a bağlı olduğunu belirten Obama, Af-Pak stratejisinde Pakistan'a yönelik yapılacak yardım miktarını beş yılda 7,5 milyon dolar olarak belirlemiştir. Bunun karşılığında ise, Pakistan yönetiminden El-Kaide ile savaşta tam destek beklenmektedir⁸⁹. Bu bağlamda, El-Kaide faaliyetlerine yönelik istihbarat alındığı takdirde Pakistan topraklarında eyleme geçileceğini vurgulamıştır. Bu süreçte, ABD açısından öncelikli sorun alanlarından biri Pakistan gizli servisinin El-Kaide'ye yönelik desteğidir. ABD Genelkurmay Başkanı Michael Mullen, Pakistan yönetimi ile sürdürülen işbirliğine zarar vermemek için bu konunun yeterince vurgulanmadığını belirterek Pakistan gizli servisinin hem Afganistan hem de Hindistan sınırındaki El-Kaide ve Taliban güçlerine destek sağladığını iddia etmektedir. Obama'nın Af-Pak stratejisinin belirtilen askeri unsurlarının yanında diplomasi unsuru da önem kazanmaktadır. Afganistan'daki başarı için çok taraflı bir işbirliğine ihtiyaç duyulduğunu belirten Obama, bu noktada Çin, Rusya, Orta Asya cumhuriyetleri, Hindistan, BAE, Suudi Arabistan ve Türkiye'nin önemini vurgulamaktadır. Obama'nın Afganistan stratejisinin bir diğer önemli unsuru da Afganistan'ın kalkınma ve altyapı gibi ekonomik sorunlarının ABD'nin yanı sıra BM ve uluslararası ve uluslararası kurum ve kuruluşların yardımı ile çözülmesine yönelik adımları içer-

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ Deniz Ülke Arnoğan, 'Afganistan'a Asker Göndermek', *Akşam*, 4 Aralık 2009.

⁸⁷ Obama Af-Pak stratejisi doğrultusunda El-Kaide ve Taliban'la savaş için asker sayısını 134.000'e, Afgan polis gücünü ise 84.000'e çıkarmayı amaçlamaktadır.

⁸⁸ Katzman, *op.cit.*, s. 30.

⁸⁹ 27 Mart 2009'da açıklanan Af-Pak stratejisi hk. detaylı bilgi için bkz.: http://www.whitehouse.gov/assets/documents/Afghanistan-Pakistan_White_Paper.pdf E.T.: 22 Nisan 2010.

mektedir. Bu yardım ve destek programının belirtildiği gibi 7,5 milyon dolarlık bir pay ile Pakistan'ı da kapsamı öngörülmüştür. Her iki tarafında da Peştunların yaşadığı ve Taliban ve El-Kaide güçlerinin kontrolünde olan Durand Hattı, Af-Pak stratejisinde de Obama tarafından dünyanın en tehlikeli bölgesi olarak gösterilmektedir. Yaklaşık iki yıl önce, Durand sınır bölgesindeki Dir ve Svat bölgelerini bütünüyle ele geçiren Taliban'ın bununla yetinmek istemeyeceği açıktır. Hatta Svat vadisinde, dolayısıyla Durand Hattı boyunca Taliban güçleri ile Pakistan ordusu arasında süren çatışmaların gerek Afganistan gerekse Pakistan'ın kaderlerini belirleyeceği dahi iddia edilebilir. Bu noktada kuşkusuz ki, Af-Pak stratejisinde belirtildiği gibi, Pakistan gizli servisinin rolü ön plana çıkmaktadır. Zira Pakistan gizli servisi gerek Afganistan gerek Hindistan sınırlarındaki El-Kaide ve Taliban güçleriyle işbirliği içerisine girebilmektedir. Söz konusu mücadeleyi Pakistan'ın kazanması durumunda, ordu daha sonra Afganistan sınırındaki Kuzey ve Güney Veziristan bölgelerine de müdahale etme imkânına sahip olabilecektir. Böylece, Pakistan'ın, Taliban ve El-Kaide'nin en etkin bölgelerinde geniş kapsamlı bir harekât başlatması mümkün olabilecektir. Aksi durumda, yani Taliban'ın sınırdaki çatışmalardan galip çıkması halinde ise, öncelikle Pakistan lideri Zerdari'nin halkın desteğini tamamen yitirmesine kesin gözüyle bakılmaktadır. Bu durumun da ülkede ekonomik istikrarsızlık, darbe ve etnik çatışmaları tetikleyeceği açıktır. Bilindiği gibi, Afganistan'ın büyük çoğunluğunu Taliban'ın etnik kökenini oluşturan Peştunlar oluşturmaktadır. Pakistan'da da yoğun bir Peştun nüfus yaşamaktadır, özellikle kuzeybatı sınır eyaletine Peştunlar hâkimdir. Washington'daki Amerikan Üniversitesi İslam Araştırmaları bölümü öğretim üyesi Ekber Ahmed'e göre, Pakistan'daki etnik çatışma, Peştunların kuzeybatı sınır eyaletini 'Peştunistan' diye adlandırmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Peştunistan kavramının altında ise daha ileride tüm Peştunların birleştirilmesi hayali yatmaktadır⁹⁰. Pakistan'da tek ayrılıkçı grup Peştunlar değildir. Pakistan genelinde önemli bir nüfus oranına sahip, Belucistan bölgesinde yaşayan Beluciler arasındaki bağımsızlık yanlısı hareketler de giderek güçlenmektedir. Dolayısıyla, Obama'nın yeni Afganistan stratejisinin kilidi olan Pakistan yönetimi, iç çatışmaların tetiklediği kaos ve artan Taliban etkisi arasında sıkışma tehlikesini ciddi boyutlarda hissetmektedir. Öte yandan, Pakistan nükleer gücünün Taliban'ın eline geçmesi ise tüm bölgesel dengeleri tehdit etme potansiyeli ile en büyük risk olarak gündeme taşınacaktır. ABD Dışişleri Bakanı Hilary Clinton da, Taliban'ın, nükleer silahlara sahip bir Pakistan için en ciddi tehdidi oluşturduğunu vurgulamıştır⁹¹.

Obama, göreve geldikten kısa süre sonra Bush yönetiminden tamamen farklı olarak Taliban bünyesindeki ılımlı unsurlarla görüşülebileceğini dile getirmiştir⁹². Obama'nın göreve geldiği sırada Taliban'la diyalog kurulmasına yönelik söylemleri⁹³ Irak'ta da uygulanan yöntemlerden biri olan, düşmanı bölerek, bir bölümü

---

⁹⁰ Judith Latham, 'Pakistan'daki Çatışmalar Etnik Nedenlere Dayanıyor', <http://www.voanews.com/turkish/2009-05-25-voa18.cfm>, (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2009)

⁹¹ <http://www.ntvmsnbc.com/id/24962774/>, (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2009)

⁹² Audrey Gillan, 'Obama Would Welcome Talks With Taliban Moderates', *The Guardian*, 8 Mart 2009.

⁹³ Paula Wolfson, 'Obama Ponders Outreach to Taliban Moderates', <http://www1.voanews.com/engl>

kendi yanına çekme politikası olarak değerlendirilebilir. Obama'nın böylece, Pakistan'ın Veziristan ve kuzeybatı sınırındaki Taliban ve El-Kaide güçlerinin örgütlediği aşırılıkları⁹⁴ marjinalize etmeyi ve böylece Irak'taki direnişi kırma stratejisini Afganistan'da da uygulamaya çalıştığı ileri sürülebilir. Kaldı ki, Obama yönetiminin ilerleyen dönemlerdeki strateji ve eylemleri diyalog süreci düşüncesinden oldukça uzak kalmıştır. Obama'nın 2 Aralık 2009 tarihinde West Point Askeri Akademisi'nde açıkladığı yeni Afganistan stratejisi de, Af-Pak'ta olduğu gibi Afganistan'a yeni askeri güç takviyesini esas almıştır. ABD'ye 30 milyon \$ yük getirecek olan strateji, öncelikle Afganistan'a otuz bin ilave ABD askeri gönderilmesini⁹⁵, ardından tüm askerlerin Temmuz 2011'den itibaren geri dönüşlerinin sağlanmasını öngörmüştür. Stratejide, El-Kaide'nin güvenli alanlar bulmasının engellenmesi, Taliban'ın Afganistan hükümetinin etkinliğini tehdit edecek düzeydeki gücünün kırılması ve Temmuz 2001'den itibaren ABD askerlerinin çekilmesine paralel ülkenin kontrolünün Afgan güvenlik güçlerine bırakılacağı vurgulanmıştır⁹⁶. Ayrıca, Obama'nın daha önceki açıklamalarında da üzerinde durduğu NATO üyelerinden ve NATO dışındaki devletlerden askeri güç temininin önemi yinelenmiştir. Ancak, Obama'nın bu isteği NATO'nun Avrupa kanadında yeterli derecede destek görmemektedir. Obama'nın müttefiklerinden toplam yaklaşık on bin asker talebine karşılık, özellikle Fransa ve Almanya'nın gönderecekleri asker sayısının yine sembolik düzeyde olacağı düşünülmektedir. 2 Aralık 2009 tarihinde açıklanan söz konusu stratejiyi önceki söylem ve politikalardan farklı kılan, Afgan halkının kazanılmasına yönelik daha fazla vurgu içermesidir. Bu bağlamda, Taliban'ın ülkeye verdiği zararların giderilmesi ve istikrarın sağlanması, Afganistan'ın sağlık ve ulaşım sorunlarının çözülmesi hedeflenerek, nihai aşamada Afgan halkının Taliban safından uzaklaştırılması amaçlanmaktadır. Ancak, yaşanan sivil ölümlerinden sonra NATO'ya, özellikle de ABD askerlerine karşı tepkili olan Afgan halkının bu yeni asker takviyesi sürecine olumlu tepki vermesi zor gözükmektedir. Öte yandan Obama'nın yeni stratejisinde belirtilen asker takviyesine kuşkusuz ki ilk ve en sert tepki Taliban cephesinden gelmiştir ve yeni stratejinin direnişi daha fazla güçlendireceği vurgulanmıştır. Ayrıca, bundan sonraki süreçte NATO ve ABD'li askerlerin neden olabileceği sivil ölümlerin Taliban tarafından bir ajitasyon unsuru olarak kullanılacağı da iddia edilebilir⁹⁷. Sadece belli bir terör grubuna hitap etmeyen, aksine "Peştunluk" unsuru ile her şeyden önce etnik desteği olan Taliban'ın muhatap alınmaması çerçevesinde oluşturulan her politika, geçici askeri kazanımlarla zamana oynanmasına devam edilmesine ve bölge güvenliğinin hayati risklere açık halde bırakılmasına neden olacaktır. BM rakam-

ish/news/a-13-2009-03-08-voa3-68824752.html?moddate=2009-03-08, (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2009)

⁹⁴ Christopher Layne, 'America's Middle East Grand Strategy After Iraq: the Moment for Offshore Balancing has Arrived', *Review of International Studies*, Cilt. 35, Ocak 2009, s. 18.

⁹⁵ Böylelikle Afganistan'da kırk üç ülkenin asker sayısı 143.000'e çıkacaktır.

⁹⁶ West Point'te açıklanan stratejinin tamamı için bkz.: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-address-nation-way-forward-afghanistan-and-pakistan> (E.T.: 5 Mayıs 2010.)

⁹⁷ Afganistan'da Taliban desteği yaşanan sivil ölümlerinden sonra ciddi oranda artmıştır. Örneğin, halktan bir grubun Temmuz 2009'da Helmand'daki Hançer Operasyonu sırasında, ölen sivillerin intikamını almak için Taliban safına katıldıkları iddia edilmektedir. Ahmet Muvaffak, *Taliban'ın Yükselişi, Afganistan'da Yeni Dönem*, (İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık, 2010), s. 288.

larına göre, Afganistan'da 2009 yılı, ölümlerin en çok yaşandığı yıl olmuştur ve yaklaşık 2500 sivil hayatını kaybetmiştir⁹⁸. Bugüne kadarki sivil ölümlerinin yaklaşık %40'ına NATO liderliğindeki askerler ve yine NATO tarafından eğitilen Afgan güvenlik güçleri sebebiyet vermiştir⁹⁹. ABD ve NATO saldırılarında hayatlarını kaybeden Afganlar, Taliban saflarına katılmakta ve Taliban her geçen gün Kabil'e biraz daha yaklaşmaktadır. Bunun da ötesinde, Afgan halkı NATO'ya olan güvenini sorgulamaya başlamıştır. NATO güçleri Afgan halkının desteğini sağlamakla oldukça zorlanmakta, dolayısıyla sivillerin üzerinde daha sıkı bir denetim izlemektedir. Sonuç olarak, Afganistan'daki etnik karmaşa ve muhatap alınmakta ısrar edilen Taliban'ın ülkenin üçte ikisini halen denetimi altından tutması ve Pakistan'da da etkisini artırması, Pakistan'ın Peştun ve Beluci gibi etnik ögelerle bölünmüşlüğü, NATO üyesi devletlerin Afganistan'a asker gönderme isteksizliği ya da gönderilse bile askerlerin sadece Kabil'de konuşlanma şartı, Rusya, İran, Çin gibi bölgesel güçlerin değişken ve ulusal çıkar öncelikli politikaları doğrultusunda Afganistan'daki Taliban ve El-Kaide güçlerine destek verme potansiyelleri, ABD'nin Afganistan'da temel hedefleri doğrultusunda başarılı olmasını neredeyse imkânsız kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ansari, Ali M., 'Iran and the US in the Shadow of 9/11: Persia and Persian Question Revisited', *Iranian Studies*, Cilt. 31, No. 2, Haziran 2006, s. 155-170.
- Amalendu, Misra, 'The Taliban, Radical Islam and Afghanistan', *Third World Quarterly*, Cilt. 23, No. 3, Haziran 2002, s. 577-589.
- Aras, Bülent, Toktaş, Şule, *Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan*, (Ankara: Seta Yayınları, 2008), s. 60.
- Arı, Tayyar, 'BOP, Orta Doğu ve ABD: Politika mı Yoksa Propaganda mı?', *Global Strateji*, Sayı 5, İlkbahar 2006.
- Arıboğan, Deniz Ülke, 'Afganistan'a Asker Göndermek', *Akşam*, 4 Aralık 2009.
- Aydınlı, Ersel ve Rosenau, James N., *Globalization, Security and the Nation-State: Paradigms in Transition*, (New York: State University of New York Press, 2005).
- Ayhan, Veysel, *İmparatorluk Yolu: Orta Doğu ve Petrol*, (Bursa: Dora Yayınevi, 2009), s. 370-373
- Bağ, Meltem Müftüler, 'Information Societies, New Terrorism: Its Impact on International Politics', *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt 3, No. 9, s. 130-138.
- Blagov, Sergei, 'Putin's Push for a Strategic Triangle', *Asian Times*, 8 Aralık 2004, www.atimes.com/atimes/Central_Asia/FLO8AgO2.html, (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2009.)
- Bromley, Simon, 'Connecting Central Eurasia to the Middle East in American Foreign Policy Towards Afghanistan and Pakistan: 1979-Present', *Perspectives on Global Development And Technology*, Cilt. 6, 2007, s. 87-108.
- Brzezinski, Zbigniew, *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, (New York: Basic Books, 1997.)

⁹⁸ http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/8455791.stm, (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2010)

⁹⁹ <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=hezbollah-says-it-has-list-of-targets-in-israel-2010-07-12> (E.T.: 12 Temmuz 2010.); <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=29918&Cr=Afgan&Cr1=civilian+rights> (E.T.: 25 Mart 2010.)

- Bukhari, Sayed ve Shah, Noor, 'Post 9/11 Pak-Afghan Border Dispute. A Case Study of Durand Line', *European Journal of Scientific Research*, Cilt. 19, No. 2, Ocak 2008, s. 264-272.
- Consolatore, Daniel, 'The Pashtun Factor: Is Afghanistan Next in Line for an Ethnic Civil War?', *Humanist*, Cilt. 66, No. 3, Mayıs-Haziran 2006, s. 11.
- Cordesman, Anthony H., 'Analyzing the Afghan-Pakistan War', *Center for Strategic International Studies* (CSIS), 28 Temmuz 2008, http://csis.org/files/media/csis/pubs/080728_afghan_analysis.pdf, (Erişim Tarihi: 16 Şubat 2009)
- Dağı, İhsan, *Ortadoğu'da İslam ve Siyaset*, 2. Baskı, (İstanbul: Boyut Yayınları, 2002)
- Dedeoğlu, Beril, *Değişen Dünyada Yeni Dengeler*, (İstanbul: İlgı Yayınları, 2008).
- Erhan, Çağrı, 'Obama, Afganistan İçin Şerefli Ricat Borusu Çaldı', 15 Aralık 2009, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1195>, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2009)
- Erol, Seyfettin M. ve Burget, Ahmet F., 'Afganistan'da Karzai ve Diğerleri: Yeni Bir Mücadeleye Doğru Yeni Oluşumlar', *Stratejik Analiz*, Cilt 3, Sayı 30, Ekim 2002.
- Gillan, Audrey, 'Obama Would Welcome Talks With Taliban Moderates', *The Guardian*, 8 Mart 2009.
- Gözen, Ramazan, 'Ortadoğu'da Güç Dengeleri', içinde İdris Bal (ed.), 21. *Yüzyılda Türk Dış Politikası*, 3. Baskı, (Ankara: AGAM, Lalezar Kitabevi, 2006), s. 671-678.
- Green, Michael J. ve Twining, Daniel, 'Democracy and American Grand Strategy in Asia: The Realist Principles Behind An Enduring Idealism', *Contemporary Southeast Asia. A Journal of International And Strategic Affairs*, Cilt. 30, Nisan 2008, s. 1-28.
- Gregory F. Gause et al., 'The Future of the Middle East: Strategic Implications For The United States', *Middle East Policy*, Cilt. 14, No. 3, Güz 2007, s. 1-28.
- Gundu, Raja Karthikeya ve Schaffer, Teresita C., 'India and Pakistan in Afghanistan: Hostile Sports', *CSIS South Asia Monitor*, No. 117, 3 Nisan 2008.
- Gündüz, Süleyman et al., *Afganistan, Taliban ve Ladin*, (İstanbul: Birey Yayıncılık, 2001), s. 34.
- Harsh V. Pant, 'Pakistan and Iran's Dysfunctional Relationship', *Middle East Quarterly*, Cilt. 16, No. 2, İlkbahar 2009.
- Hartman, Andrew, 'The Red Template: US Policy in Soviet Occupied Afghanistan', *Third World Quarterly*, Cilt. 23, No. 3, s. 480.
- Hastert, Paul, 'Al Queda and Iran: Friends or Foes, or Somewhere in Between?', *Studies in Conflict And Terrorism*, Cilt. 30, Nisan 2007, s. 327-336.
- Hate, Vibhuti N. ve Schaffer, Teresita C., 'U.S.-India Defense Relations: Strategic Perspectives', *CSIS South Asia Monitor*, No. 105, 4 Nisan 2007, s. 1-3
- Hersh, Seymour, 'The Redirection', *The New Yorker*, 5.3.2007.
- Hilali, A. Z., 'The Costs and Benefits of the Afghan War for Pakistan', *Contemporary South Asia*, Cilt. 11, No. 3, Kasım 2002, s. 291-310.
- Hunter, Shireen T., 'Iran's Pragmatic Regional Policy', *Journal of International Affairs*, Cilt. 56, No. 2, İlkbahar 2003.
- Katzman, Kenneth, 'Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security and U.S. Policy', *Congressional Research Service Report for Congress*, RL30588, 30 Aralık 2009.
- Khan, Adnan Sarwar, 'Pakistan's Foreign Policy in the Changing International Scenario', *Muslim World*, Cilt. 96, Sayı 2, Nisan 2006, s. 233-250.

- Kinzer, Stephen, "İpek Yolu'nda Kara Altın", içinde Mustafa Erdem Sakınç (ed.), 11 Eylül'den Afganistan'a ABD İmparatorluğu, (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2004).
- Layne, Christopher, 'America's Middle East Grand Strategy After Iraq: the Moment for Offshore Balancing has Arrived', *Review of International Studies*, Cilt. 35, Ocak 2009, s. 5-25.
- Lobe, Jim, 'The Bush Team Reloaded', *Middle East Report*, No. 234, İlkbahar 2005, s. 10-16.
- Marrs, Jim, CIA ve Pentagon'un Gizli Dosyaları, 11 Eylül, Afganistan, Irak İşgali ve Uyuşturucu Ticareti, Çev.: Bülent Ucpunar, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2007), s. 260-264.
- Munir, Imran, 'From Independence to Fundamentalism, Pakistan's Search for Identity', *Critical Asian Studies*, Cilt. 39, Sayı 4, Aralık 2007, s. 618-633.
- Muvaffak, Ahmet, Taliban'ın Yükselişi, Afganistan'da Yeni Dönem, (İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık, 2010), s. 288.
- Nourzhanov, Kiril, 'Caspian Oil: Geopolitical Dreams and Real Issues', *Australian Journal of International Affairs*, Cilt. 60, Mart 2006, s. 59-66.
- Okumuş, Ahmet, 'Rus Stratejisi Tarihi Kodlarına Dönüyor', içinde Fatma Sel Turhan (haz.), Küresel Güçler, (İstanbul: Küre Yayınları, 2005).
- Ottaway, B. David ve Morgan, Dan, 'Gas Pipeline Bounces between Agendas', *Washington Post*, 5 Ekim 1998.
- Palace, Wendy, 'Afghanistan and the Great Game', *Asian Affairs*, Cilt. 33, Şubat 2002, s. 64-71.
- Pilger, John, 'What Good Friends Left Behind', *The Guardian*, 20 Eylül 2003.
- Powelson, Michael, 'U.S. Support for Anti-Soviet and Anti-Russian Guerrilla Movements and the Undermining of Democracy', *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, Cilt. 11, Spring 2003.
- Rand, Nelson, 'U.S. Wages Covert War on Iraq-Iran Border', *Asian Times*, 28 Kasım 2007. http://atimes01.atimes.com/atimes/Middle_East/IK28Ak01.html, (Erişim Tarihi: 8 Haziran2009)
- Roy, Oliver, Afganistan'da Direniş ve İslam, (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1990), s. 341.
- Sabahi, Farian ve Warner, Daniel, *The OSCE and The Multiple Challenges. The Caucasus and Central Asia*, (Surrey: Ashgate Publishing, 2004), s. 57-58.
- Schaffer, Teresita C. ve Fawzi, Suzanne, 'India and Iran: Limited Partnership, High Stakes', *CSIS South Asia Monitor*, No. 114, 20 Aralık 2007, s. 1-3.
- Schmidt, Brian C. ve Williams, Michael C., 'The Bush Doctrine and the Iraq War: Neoconservatives Versus Realists', *Security Studies*, Cilt. 17, Nisan-Haziran 2008, s. 191-220.
- Seymour, Richard, 'A Tangled Web', *The Middle East*, No. 394, Kasım 2008, s. 26-27.
- Stahn, Carsten, 'Collective Security and Self-Defence after the September 11 Attacks', *Tilburg Foreign Law Review*, Cilt. 10, 2002.
- Stepanova, Ekaterina, 'Separately Together: U.S. and Russian Approaches to Political Settlement in Afghanistan', *CSIS Ponars Policy Memo*, No. 230, 25 Ocak 2002, s. 1-3.
- Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 3. Baskı, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000).
- Suhrke, Astri, 'Reconstruction as Modernisation: The 'Post-Conflict' Project in Afghanistan', *Third World Quarterly*, Cilt. 28, No. 7, Ekim 2007, s. 1291-1308.

- Topal, Ahmet Hamdi, *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, (Ankara: Beta Yayınları, 2004).
- Trachtenberg, David, 'Finding the Forest Among the Trees: The Bush Administration's National Security Policy Successes', *Comparative Strategy*, Cilt. 23, No. 1, 2004.
- Turan, İlter, 'Türk-Rus İlişkileri, Sorunlar ve Fırsatlar', *Rapor No. 5*, Bilgesam, s. 20.
- U.S. Energy Information Agency, *International Energy Outlook 2004*, Nisan 2004, s. 50, <http://www.eia.doe.gov/oiaf/archive/ieo04/download.html> (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2009)
- Uzgel, İlhan, 'ABD Hegemonyasının Yeniden İnşası, Ortadoğu ve NATO', *Mülkiye*, Cilt 28, Sayı 243, Bahar 2004, s. 7-20.
- Weinbaum, Marvin G. ve Harder, Jonathan B., 'Pakistan's Afghan Policies and Their Consequences', *Contemporary South Asia*, No. 16 (1), Mart 2008, s. 25-38.
- Whelan, Richard, *Al-Qaedaism, the Threat to Islam, the Threat to the World*, (Dublin: Ashfield Press, 2005), s. 88-89.
- Wolfson, Paula, 'Obama Ponders Outreach to Taliban Moderates', <http://www1.voanews.com/english/news/a-13-2009-03-08-voa368824752.html?moddate=2009-03-08>, (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2009)

ORTA ASYA & KAFKASYA GÜÇ POLİTİKASI

M. Turgut Demirtepe
Derleyen

M. Turgut Demirtepe

Orta Asya ve Kafkasya, Sovyetler Birliği'nin çözülüşü sonrası küresel politikada yaşanan değişim nedeniyle giderek önem kazanır ve uluslararası güç mücadelesinin yoğunlaştığı bir jeopolitik alan konumuna dönüşür. Bu çalışma, Orta Asya ve Kafkasya'da Sovyet sonrası süreçte yaşanan değişime koşut olarak ortaya çıkan dengeleri, bu dengelerin gerek bölgesel, gerekse yerel düzeyde etkilerini ve ulusal ölçekte yaşanan sorunların bölgedeki ilişkiler sistematığı üzerindeki olası sonuçlarını irdeleyen dokuz makaleden oluşuyor.

ULUSLARARASI STRATEJİK ARAŞTIRMALAR KURUMU
USAĞ, AYTEN SOKAK, NO: 21 MEBUSEVLERİ, TANDOĞAN, ANKARA
TEL: 0312 212 28 86 FAKS: 0312 212 25 84 WWW.USAG.ORG.TR